

ЗА БУКВНИТЕ

КИРИЛО МЕТОДИЕВСКИ ВЕСТНИК

ОПИСМЕНЕХЪ

ИЗДАВА УНИВЕРСИТЕТЪТ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ • ГОДИНА XXXV • БРОЙ 43/ОКТОМВРИ 2014 Г.

ХИЛЯДОЛЕТНА ПАМЕТ ЗА ВЕЛИКИЯ БЪЛГАРСКИ ВЛАДЕТЕЛ И ДЪРЖАВНИК САМУИЛ (997–1014)

„Цар Самуил на смъртното си ложе“.
Миниатюра от „Хроника на Константин Манасий“, Атина (2007).
Илюстриран препис от 1344-45 г. за българския цар Иван Александър.
Ватиканската апостолическа библиотека. Фонд VATICANO SLAVO – 2.

Българската народна банка издаде посребрена монета за 1000-годишнината от битката при Беласица. Върху нея са изобразени миниатюри от Манасиевата хроника и Хрониката на Йоан Скилица.

Общонародна почит

От 6 до 8 октомври 2014 г. Българската академия на науките урежда Международна конференция на тема „Европейският Югоизток в началото на XI век: история и култура“. Нейното откриване съвпада точно с деня, в който преди 1000 години е починал българският цар Самуил.

В програмата са включени 67 учени от България, Австрия, Албания, Великобритания, Германия, Гренландия, Гърция, Италия, Македония, Полша, Русия, САЩ, Сърбия.

Предвижда се посещение на град Петрич и с. Ключ, където през 1014 г. се е състояла битката при Беласица.

А 18 септември до 18 октомври т.г. в Народната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ е показана национална изложба, онадсловена „Величие и трагизъм“. Тя бе открита от министър-председателя проф. Георги Близнашки. Слово произнесе акад. Васил Гюзелев. Изложени са десетки български и чуждестранни издания, посветени на делото на Цар Самуил и историята на Първото българско царство. Някои от тях за първи път са извадени от хранилищата.

Националният организационен комитет за достойно почитане на 1000-годишнината от битката при Беласица от акад. Васил Гюзелев.

Новото луксозно издание на двутомника „Сказание за времето на Самуила“ от Антон Дончев, осъществено от Издателство „Захарий Стоянов“, беше представено в Централния Военен клуб от акад. Стефан Воденичаров – председател на БАН. Писателят изнесе сказка на тема „Историческата съдба на българите и нашата съвременност“.

Фондация „Българска памет“ с председател д-р Милен Врабевски уреди конкурс за нов паметник на Цар Самуил в София. Представиха свои творби 12 скулптори. Одобрен беше проектът на Александър Хайтов.

Пощенска марка от серия четири марки на тема „Строители на българската държава“, пусната в употреба през 2002 г. Художник Дея Вълчева, по картини на Пламен Вълчев.

По повод 1000-годишната от Беласишката битка Министерството на транспорта, информационните технологии и съобщенията на 23 октомври 2014 г. ще пусне в употреба нова пощенска марка. Художник на изданието е Татяна Узунова.

Издателството на УниБИТ „За буквите – Описменехъ“ с любезното съдействие на Националния военно-исторически музей издаде плакат за годишнината в 800 бройки тираж. Худ. Панайот Панайотов. Разпространява се като дарение по училища, читалища, културни институции и по Интернет.

Ненадминат по храброст

Научно-популярна изложба, посветена на годишнината от битката при Беласица

Изложбата е плод на съвместните усилия на Центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“ към Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Националния археологически институт с музей към БАН. Финансирана е от целевата държавна субсидия, предназначена за почитане паметта на цар Самуил.

Двадесет и четири постера предствят в образи и кратки текстове на български и английски език трудното и сложно време, в което живее и управлява цар Самуил, семейството му, историческия спомен за него през вековете, силата и мъдростта, величието и предизвикателствата пред неговото управление, водачите, паметните победи, неизбежните грешки и суровите изпитания. Това е разказ за достойнството, с което българският народ се изправя в битка за своето съхранение срещу Византийска империя в момента на нейния средновековен апогей. Средновековни миниатюри, текстове на хронисти, каменни надписи, археологически данни, карти, реконструкции и съвременни фотографии на паметници и на местата, където е протичал животът на българите и където се е отстоявала независимостта на Българското царство, разкриват драматизма на тази половинвековна епопея (968–1018).

Жизнеността на Българското царство в тези десетилетия на големи изпитания се дължи безспорно на изградените в предишните векове здрави държавнически традиции.

Българската държава продължава да се управлява от „същото царско коляно“ с помощта на същата специфич-

на институционална система (кавкан, ичиргу-боил, комити, управители на крепости и пр.). Духовната власт е олицетворявана от същата Българска патриаршия, начело на която продължава да стои първият български патриарх Дамян (927-971), който също мести седалището си в свободните западни земи. Именно запазените държавни и църковни структури, заедно със значителния български демографски потенциал в тези райони, осигуряват приемствеността в управлението на страната. Те са източник на изключителните по своята жизненост съпротивителни сили на Първото българско царство. Така то около половин столетие издържа на разоряващия ритъм на непрекъсната война за оцеляване в съдбоносен сблъсък с могъщата империя.

В центъра на българо-византийския сблъсък от края на X и началото на XI в. се откроява величавата фигура на най-младия от четиримата синове на „велемощния комит“ Никола – Самуил. Той получава българската корона едва след смъртта на цар Роман (997) – последният пряк потомък на Крумовата династия. Така се осигурява прякото продължаване на Българското царство, независимо от преместването на политическия му център от североизточните в югозападните краища.

Велик воин, държавник и човек, Самуил „управлявал българското племе, ненадминат по сила и ненадминат по храброст“ (Житие на св. Никон Метаноите). Той превел достойно държавата през една от най-продължителните войни в средновековна Европа.

Точно преди едно хилядолетие, на 6 октомври 1014 г. сърцето на хладнокръвния цар Самуил, който не се поколебава в името на държавните интереси да поеме върху плещите си най-тежкия човешки грях – братоубийството, не издържа на смазващата гледка пред тъжната върволица от ослепените негови войници след разгрома им при село Ключ в клисурата Клидион в планината Беласица.

Дните „на ратни беди“ и на нестихващи, по шекспировски драматични взаимоотношения в рода на Комитопулите оживяват пред погледа на зрителите в разнообразни материали, представени чрез цветни изображения и втентични текстове.

Премиерното представяне на изложбата пред Народния театър „Иван Вазов“ в края на август стана възможно благодарение на любезното съдействие на Столична община.

Предвижда се тя да бъде показана също в Централното фоайе на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ по време на тържественото откриване на новата академична година на 1 октомври, както и по време на международната конференция „Европейският югоизток през втората половина на X и началото на XI век: история и култура“. Замислена е като пътуваща и ще може да бъде видяна в редица градове в България и в чужбина.

Изложбата е не просто разказ за управлението на един средновековен владетел – тя е преди всичко разказ за величието на битката за българската държавност, съществен и за нас – съвременните българи.

Гл.ас. д-р Албена Миланова

Базилката „Св. Ахилий“ в Преспанското езеро

Българската епопея

Заветът на цар Самуил

Доц. д-р Мартин Иванов, министър на културата

Хиляда години след великия български цар Самуил е пределно време да осмислим заветите, които той утвърди с живота си. Достоен син на прочутия комит Никола Суботин Шишман, който управлявал една от десетте главни области на България, той преди всичко оправдал мисията, възлагана на овластените с такъв висок пост мъже, като в съдбовния за България час съумял не просто да защити своята територия, но да обедини цялото налично българско войнство и да отстоява съществуването на държавата.

Тук, разбира се, е редно да изтъкнем, че самият свети цар Петър Български в своето многолетно владичество е утвърдил такъв дееспособен управленски апарат, на който не просто да се опре, но който може да продължи успешно работа и без неговото наставничество.

Без някой до сега да му е признал това достойнство, тогавашният наш държавен глава очевидно е бил в превъзходна степен мъдър да не се изживява като „цар-слънце“, стег-

нал до задушаване юздите на своите боляри. Две поколения след сблъсъка на дядо си княз Борис-Михаил с тогавашните областни управители, той успял да привлече към властта достойни и добре подготвени за задачите си дейци.

Нещо повече, той утвърдил до такава степен авторитета на царската институция, че дори след десетилетие еднолично управление Самуил Български не посягал към короната, защото държал на закона и съзнавал, че с това изтъквал нескрушимостта на бедстващата си страна.

Показателни са стъпките, с които синовете на комит Никола овладяли крушението на България: изтеглили българския патриарх Дамян в техния главен град Средец, пренесли мощите на св. Иван Рилски в съседство с новата патриаршия, подкрепили законните престолонаследници след бягството им от Константинопол...

В тези драматични години Самуил не сполучил да се извиси до светец на Българската църква като големия си брат Давид, но не позволил пък на

брат си Арон да се заиграва с ромеите. Умел воин и безкомпромисен лидер, той не просто бранел огромните си владения от Белград и Видин до Солун и Охрид, а дръзко настъпвал да освободи цялата територия на страната от ромеите.

Знаменателно е, че в стремежа си към обединение той не се побоял дори да заслони богомилите, които виждали в практиката на константинополската църква измяна на Христовия Завет.

В изпитанията, през които и сега минава страната ни, примерът на цар Самуил Български безусловно показва какви държавници са нужни на България.

От неговия живот трябва да извлечем началата, по които да съдим дали един политик е достоен за въздигане, или трябва веднага да бъде отстранен като склонния към компромиси с ликвидаторите на държавата му Арон.

Само с такъв избор ние сами ще можем да защитим и собственото си достойнство.

„Цар Самуил“. Скулптор Александър Хайтов

Новият паметник съставя единен скулптурен ансамбъл със средновековната християнска базилика „Св. София“, паметника на Незнайния воин, композицията на проф. Любомир Далчев „Ослепените Самуилови воители“, паметника на Отец Паисий Хилендарски, паметника на Иларион Макариополски, паметника на българското опълчение, паметника на Борис Христов, паметника и гроба на Иван Вазов.

Специално за този брой скулпторът Ал. Хайтов заяви: „Времето на цар Самуил е време на сватби, братоубийства и четиридесетгодишна война срещу Византия.

След битката при Беласица Василий Българоубиец ослепява пленените войници и ги изпраща на цар Самуил в Охрид. При гледката им той получава сърдечен удар и умира. По стара традиция българите празнуват не рождението, а смъртта. Аз съм изобразил именно драматичния, трагичен за България момент, в който той вижда ослепената си войска. Това е неговият край, както и краят на Първото българско царство.

Цар Самуил е изобразен като самодържец на целия български народ, държи скиптер в дясната си ръка, мечът е в лявата му ръка, притиснат до гърдите. Образ на суров цар-воин с горда осанка, който вижда своя край и края на своето царство.“

„Цар Самуил“. Възстановен образ по останките, открити в Преспа. Автор д-р Галина Лебединская

Чл. кор. Иван Илчев – ректор на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

Цар Самуил е пример за несломимия дух и величието на българските владетели и държавници. Неговата решителност и твърдост, както и неговата трагичност, оставят своя отпечатък в българската история и култура.

Проф. д.ик.н. Стоян Денчев – ректор на УниБИТ

Величието на цар Самуил е свързано и с бруталността и безчовечността на византийския император Василий II – БЪЛГАРОУБИЕЦ. Няма по-трагично събитие в нашата история от вида на ослепените български войници. Това никога не трябва да се забравя...

Проф. Андрей Пантев – историк, общественик

Епопеята на Самуил свидетелства, че трагизмът и поражението носят повече упование за нашия облик, отколкото условните победи.

Проф. Божидар Димитров – директор на Националния исторически музей

Цар Самуил е не само цар по право, но и велик български владетел и държавник. Той поставя интересите на българската държава и българския народ над своите лични интереси. И трябва да се знае: той е български цар и не защото някой иска или не иска това, а защото историческите факти са такива.

Иван Гранитски – издател

Самуил е не само Велик цар на българите, но и велик държавник и строител, защото неговата държавническа философия почива върху разбирането, че Отечеството трябва да се защитава, както с огън и меч на бойните полета, така и със слово и дух.

Силвия Томова – писател

Цар Самуил е величав и трагична фигура в нашата история, за когото държавността е висша ценност.

Ефрем

Византийски поет

„Не по-лошо се справил Василий с държавата на Самуил – владетеля на България и в битката с него той погубил много българи.

Тъй станало, че след като избухнала тази битка били пленени хиляди от мизите. Общо те били петнайсет хиляди. И ослепил той всичките. Водачи дал им само неколцина – те с по едно око били оставени...

И ги отпратил Василий да се завърнат в Мизия. И царят като ги видял умрял, покосен от скръб и отчаяние.

Затуй великият Василий, Август наш всички наричат БЪЛГАРОУБИЕЦ.

Той превзе западните градове на мизите: двата Преслава, Ахридос и Скопие, известните Видин и града Сердика, ведно с града Перник, с трийсет и пет крепости.

И стори ги подвластни на ромеите...

Из Стихотворна хроника от края на XIII в. началото на XIV век.

Цвете пред гроба на Самуил в Преспа

Самуиловци

За вечно и неотменимо поминание

Синодик на цар Борил (1211)

На САМУИЛ,
Радомир, Гавриил,
Владимир, Владислав
– вечна памет.

Боянски поменик (XVII – XVIII в.)

Помени, Господи,
благочестивите царе
Борис цар
Симеон цар
Роман цар
Петър цар
САМУИЛ ЦАР

Погановски поменик

Помени, Господи
Борис цар
Симеон цар
Петър цар
Роман цар
САМУИЛ ЦАР

Зографски поменик

Помени, Господи,
в православната вяра
българските царе
Борис
Роман
САМУИЛ

Летопис на поп Йовчо, неговия син поп Никола и внука му поп Йовчо от Трявна. Началото на XIX в.

Борис, цар Болгарский
Симеон силний
Петър кроткий
Борис II
Давид кроткий
САМУИЛ

Велемощните комити

По следите на Самуиловия каменен надпис от Преспа

Проф. Петър Петров

През 1888 г. жителите на българското с. Герман, разположено на източния бряг на Преспанското езеро, започнали строежа на голяма нова църква – в съседство със старата малка църквица. При основите ѝ попаднали на мраморна плоча със старобългарски надпис, на която ясно се четяло името Самуил. И тъй като в района от поколение на поколение в продължение на векове се разказвали предания и легенди за българския цар Самуил, те я скрили в местните гробища, страхувайки се да не би турците да я унищожат. Там тя престояла в неизвестност още 10 години.

За по-нататъшната съдба на плочата, проучването ѝ, четенето и тълкуването на надписа върху нея разказва проф. Йордан Иванов – един от най-добрите познавачи и изследователи на българските старини в Македония.

Мълвата за намерената плоча с надпис достигнала до проф. Фьодор Успенски, директор на Руския археологически институт в Цариград. През 1898 г. той предприел научна обиколка из Македония. Само след една година в Известията на същия институт той публикувал надписа. По този начин той станал достояние на научния свят в едно от най-авторитетните издания (кн. V, вып. 1, с. 1–20). След това бележки за съдържанието на надписа направили учените Т. Д. Флорински и Любомир Милетич.

Надписът е издълбан върху правоъгълна мраморна плоча с размери: височина 130 см, широчина 67 см и дебелина 7 см. На гладкото лице на плочата са издълбани три кръста, в които били поставени три метални кръста (сега изчезнали). В единия ъгъл е издълбан надпис от 11 реда, написан с кирилски букви. Височината на надписа е 26,5 см, а широчината – 27 см. Височината на буквите е от 16 до 18 см. Част от плочата с надписа е отчупена, но разчитането на липсващите букви не е трудно: възстановяват се въз основа на други източници.

Самият надпис гласи:

„В името на Отца и Сина и Светия дух. Аз, Самуил, поставям помен на баща си, майка си и брат си на този кръст. Тези са имената на починалите: раб божий Никола, (Рипсимия) и Давид. Написа се в годината от сътворението на света 6501, индикт 6“.

Преизчислена по новото християнско летоброене, годината е 993. Това е единственият писмен паметник, оставен от цар Самуил и оцелял до наши дни.

Къде плочата е била поставена първоначално, след като не е открит никакъв гроб около самата църква? Дали тя не е пре-

Корица на книгата
„Самуил – царят воин“.
Издава Македонски научен институт – София.
Рецензенти проф. д-р
Трендафил Митев, доц. д-р
Георги Н. Николов (2014)

несена от близкия остров Ахил в Преспанското езеро? Защо липсват имената на останалите двама братя на цар Самуил – Мойсей и Арон?

Най-пълно Самуиловият род е представен от византийския хронист Йоан Скилица, живял в края на XI и началото на XII век. Два пъти той дава почти дословно едни и същи сведения – Давид, Мойсей, Арон и Самуил били синове на един „от велемощните комити в България“, поради което били наричани „комитопули“ (синове на комит). Първото споменаване се отнася към 970 г. (смъртта на българския цар Петър), а второто към 976 г. (смъртта на византийският император Йоан Цимисхи). Към второто сведение деволският епископ Михаил (XI в.) е направил важно допълнение: баща им се казвал Никола и бил комит, а името на майка им е Рипсимия.

Както Йоан Скилица, и летописецът Йоан Зонара (висш служител в императорския двор през първата половина на XII век) на два пъти говори за комитопулите Давид, Мойсей, Арон и Самуил: синове на „един от комитите в България“ (970); „синове на един от техните (на българите) знатни комити“ (976). Така е постъпил и старобългарският

преводач в продължението на Симеон Логотет: синове „на един от българските боляри“ и „на един от именитите у тях (българите) и наричан комит“.

Категорично потвърждение на горните данни е Битолският надпис от 1015 г. В него се казва, че е от времето на цар Иван Владислав:

„Тоя самодържец беше българин по род, унук на Никола и на Рипсимия благоверните, син на Арон, който е брат на Самуил царя самодържавен“.

С името Рипсимия е известна арменска национална светица от IV век. Това рядко срещано име на майката на четиримата братя комитопули насочва към принадлежността ѝ към стар арменски род. Към същото насочват и старозаветните имена на нейните синове. Такива имена се срещат и по-късно в Самуиловия род: Ашот, Алусиан и т. н.

Най-важното сведение в случая е званието „комит“, което притежавал Никола, бащата на четиримата братя. Отнася се до широко разпространена титла, носена от военно-административни управители на области в Първата българска държава. През първата половина на IX век, по времето на хан Омуртаг, в България било въведено ново административно деление. По примера на Византия, където страната била разделена на големи военно-административни области (теми) начело със стратегии, в България тези области се наричали комитати начело с комити.

Думата „комит“ в средновековния гръцки език в именителен падеж е „комис“, но в останалите падежи коренът ѝ е „комит“: оттук и областното название „комитат“. Същото е и в латинския език: от „комес“ (comes) също се получават тези названия.

Едно от първите споменавания за комити е от 838 г. Заселените по времето на хан Крум византийски пленници от темата Македония (Одринско) на север от Дунава, между реките Серет и Прут (Южна Бесарабия), организирали бягство и чакали кораби, за да бъдат превозени във Византия. За осуетяване на акцията им, против тях бил изпратен с войска комитът на Северна Добруджа.

Битката при Беласица

След 1000 години
споменът за Самуилова България е жив

Доц. Георги Н. Николов

„От него [Василий II] бил разгромен и Самуил, който управлявал българското племе, непобедимият по сила и ненадминат по храброст, и заедно с това било унищожено и покорено цялото племе на българското безчислено множество, както историята по-нашироко говори за него“.

Никон Метаноите (XI в.)

През последните пет години от живота си българският цар Самуил (997–1014) предприел мащабни действия, за да укрепя пограничните клисури на Българското царство, откъдето най-често византийският император Василий II (976–1025) нахлувал в България. В теснината между планините Беласица и Огражден било изградено мощно укрепление – дема от широки каменни стени, дървени прегради, землени валове и дълбоки ровове пред тях. Заедно с това цар Самуил подсилил граничната стража, която охранявала укрепителните съоръжения.

През юни 1014 г. Василий II потеглил с огромна войска на поредния си поход за завладяването на Българското царство. От Мосинопол, той преминал през Сярското поле, навлязъл в Рупелското дефиле и се насочил към долината на р. Струмешница. Императорът останал изненадан от изправилата се пред армията му преграда. В продължение на много време Василий II не бил в състояние да преодолее защитните съоръжения на българите. Българските стражи от височините на укрепленията избивали ромеите и не позволявали никой да премине. Основната част от Самуиловата войска била съсредоточена в крепостта Ключ. Самуил бил добре подготвен да посрещне ромейския поход. За да обърка плановите на Василий II, българският цар заповядал на своя военачалник Несторица, *„един от най-мощните управители сред българите“*, да атакува със своите отреди Солун. В равнината западно от град Солун войската на Несторица влязла в кръвопролитна битка с армията, командвана от солунския управител Теофилакт Вотаниат, но била разгромена.

Василий II вече бил изгубил надежда за преодоляването на българските укрепления. Тогава византийският военачалник Никифор Ксифий се спуснал на юг и заобиколил планината Беласица. На 29 юли 1014 г. внезапно отрядите на Никифор Ксифий се появили на планинската височина, в гръб на българския лагер. Изненадани, българските войници ударили на бяг. В същото време Васи-

лий II успял да разруши част от преградните стени и се впуснал в преследване на българите. В настъпилата суматоха напразно цар Самуил се опитвал да организира отстъплението на своята войска към яката българска крепост Струмица. Той воювал наравно с войниците на бойното поле и едва се спасил от гибел. Неговият син Гаврил Радомир го взел на коня си и го отвел в българската крепост Прилеп.

След битката при Ключ във византийски плен попаднали 14 хиляди български войници. Още около хиляда души пленници от разбитата войска на Несторица били доведени при императора. За да прекърши българската съпротива, Василий II заповядал да се извърши нечувано в християнската история на средновековна Европа злодеяние – пленените български войници да бъдат лишени от зрение, като на всеки сто души бъде оставян по един едноок, за да води останалите. Жестокостта на наказанието се съпровождала с точно пресмятане на жертвите.

„Онзи, който влезе в олтар, през деня или през нощта и открадне нещо от светата утвар, да бъде ослепен“.

Това е разпоредба от византийския законодателен свод Еклога, въведена през 726 г. от византийския император Лъв III (717–741). Тя се явява най-ранното сведение във Византия, в което се регламентира прилагането на наказанието ослепяване. Във Византийската империя, а впоследствие и в Българското царство, ослепяването било наказание, налагано за предателство, узурпация, бунт, отцепване или измяна спрямо официалната власт. Описанията на начините за ослепяване смразяват кръвта на читателя. Изворите сочат, че това е ставало с нагорещено желязо или с изваждане на очите с нож или друг остър предмет. Вероятно за ослепяването на пленените Самуилови войници е било използвано нагорещено желязо. Василий II останал глух за стенанията на измъчваните българи, а мирисът на изгоряла човешка плът не пробудил в него християнска милост.

Не само пленените при Ключ, но и след това, всеки съпротивляващ се българин, по заповед на Василий II бил ослепяван. С това императорът е искал да покаже, че воюващите срещу него не са противници от друго царство (враговете се убиват), а негови поданици, въстанали срещу властта му. След ослепяването на петнадесетте хиляди български войници, византийският император Василий II придобил злокобното прозвище Българоубиец. За този факт се намеква в Житието на св. Йоан Нови Тракийски от XI в.:

„В онези времена, когато Василий, който държеше императорската власт над ромеите, се отличил усърдно срещу българите, и то – толкова блестящо, че получи оттогава прозвище заради победите си над тях“.

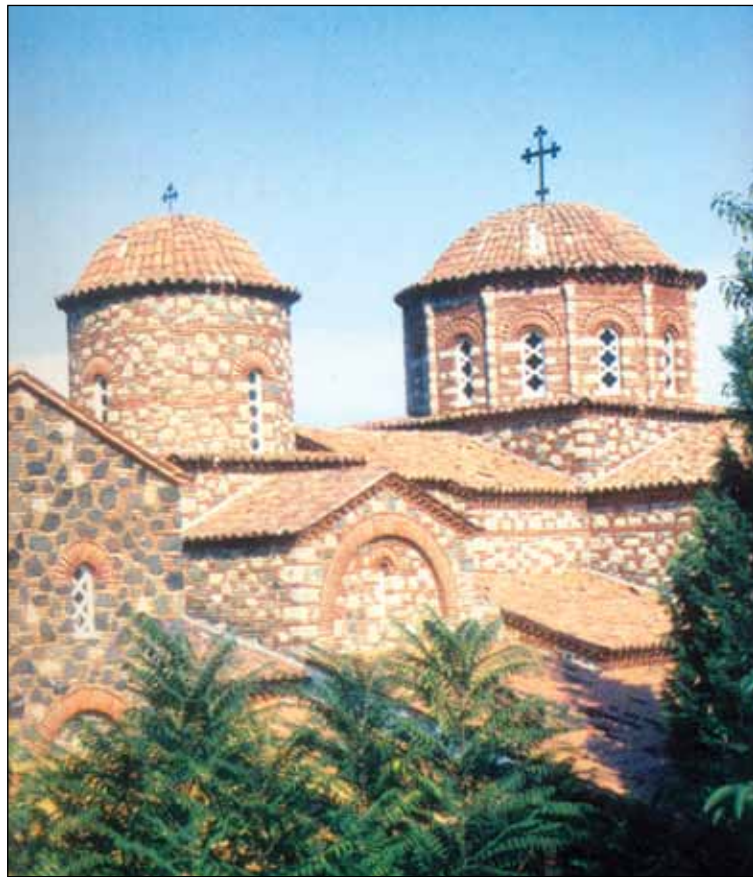
В една хроника, писана от неизвестен византийски летописец, наричан условно Продължител на Георги Монах, е отбелязано началото на управлението на Василий II и името, с което той се прославя:

„През 6485 година от Сътворението на света, 985 от Божественото въплъщение, се възцарил Василий Българоубиец и Константин, синове на Роман [и царували] в продължение на 53 години ... наричат всички Българоубиеца“.

И по-късни византийски автори си спомнят за това прозвище на Василий II. Паметта на гърците за този император е останала не с неговите подвизи срещу арабите или арменците, а заради победата му над българите.

За да унижи докрай своя противник, Василий II продължил издевателството. Той заповядал ослепените българи да бъдат изпратени при своя вожд – българския цар Самуил. Сто и петдесет души останали с по едно око, повели останалите петнадесет хиляди. Слепци, чиито лица вместо очи, били белязани с окървавени черни дупки, вървели в своя непрогледен и последен марш. В началото на октомври осакатените български войници стигнали до бреговете на Преспанското езеро.

Това е последното свидетелство за живота на цар Самуил. Великият български цар сякаш изживял болката на всеки един от своите съратници, които никога повече нямало да поведе в бой.

Черква „Св. Леонтий“ при с. Водоча („Вади очи“) край Беласица (XI век)

Геройство и трагизъм

Проф. д. ист. н. Илия Тодев –
директор на Института за исторически
изследвания към БАН

Трудно в българската история ще намерим владетел с по-трагична съдба от Самуил. И в същото време той навярно следва да бъде признат като наш еталон за непреклонна борбеност. Голямата част от живота му преминава в борба с исконния враг на България – Византия. Борба тежка, кръвопролитна, често пъти без надежда за победа. Защото в края на X и началото на XI в. Източната римска империя е в зенита на своята слава и могъщество. Начело ѝ стои силен и жесток василевс – Василий II, който остава в историята със зловещото прозвище „Българоубиец“. Той ще върне с четири века назад колелото на историята и неговата империя отново ще излезе на границите си отпреди заселването на славяни и прабългари на Балканския полуостров. Самуил ще загуби двамата си братя, а третия ще бъде принуден сам да убие заради капитулантски контакти с врага.

В „Българската епопея“, както ще бъде наречена тази борба, има и значително българско териториално разширяване, и тежки поражения за Византия. През 997 г. Самуил взема титлата „цар“ – статус, който той фактически има още след като в 971 г. пада Плиска, а наследниците на българския трон са принудени да абдикират и са отведени като пленници в Константинопол. Българският владетел избира за своя столица Преспа, а под властта му е не само цяла Западна България, но и северна Гърция, както и днешните сръбски и черногорски земи. Най-славната си победа над Василий II той постига през 986 г. Тогава, след безуспешна обсада на Средец, императорът започва да се изтегля на изток, но при прохода Траянови врата е разбит и избягва като по чудо съдбата на свой предшественик, пленения от хан Крум в 811 г. Никифор I Геник, а в български ръце падат ценни трофеи. Финалът на „Българската епопея“ настъпва точно преди 1000 години. Цар Самуил губи важна битка при Беласица и този път той се спасява с бягство от бойното поле. Пенадесет хиляди български войници са пленени – и после върнати ослепени на техния цар. Той няма сили да понесе такава жестокост и скоро умира след сърдечен удар. Лишил българите от способен водач и от значителна жива сила, Василий II през следващите 4 години успява да се пребори окончателно с тях. Българската държава изчезва от картата на света за почти век и половина.

Трагизъм има и в паметта на Самуил. Българин родом, както върху камък написва неговият племенник, последния господар на Първото българско царство, живял за България и загинал за нея, победен от император, който тъкмо заради тази своя победа е наречен „Българоубиец“, днес в югозападните български земи Самуил е подложен на кощунствена денационализация и е обявен за „цар македонски“!

Защо, Господи, злата съдба и в гроба не дава покой на този велик български герой!

Черквата „Св. Теодор Тирон и Теодор Стратилат“ в Добърско (1614)

Забележителен паметник

Предвъзрожденски интерес към историческото минало на българския народ

Високо в Рила планина по стария път за Рилския манастир се намира древното село Добърско, което е записано в дарствената грамота на цар Иван Шишман. В него намерили приют ослепени Самуилови воители, които създават певческа школа с юнашки кралитарковски песни.

Черквата „Св. Теодор Тирон и Теодор Стратилат“ в Добърско, построена през 1614 г., е единствен по рода си паметник на необикуновено XVII столетие. Многогранното художествено майсторство на стенописите в нея представят едно от най-значителните ансамбли в българските земи за целия османски период. Те показват особено ярко запазването на българската художествена традиция, нейното обогатяване, висотата и сложеността на цялостното съдържание и развитие на българската монументална живопис, културата на художниците и цялото тогавашно общество.

Пръв описва паметника Васил Кънчов в „Сборник за народни умотворения“ (кн. XII от 1895 г.). Кап. Кирил Николов призовава Министерството на просвещението да вземе мерки за копирането и запазването на стенописите в нея, преди те да бъдат изцяло унищожени.

По-сериозно научно изследване извършва историкът Георги Баласчев, придружен от фотограф на Народния музей в София (Известия на Българското археологическо дружество, том III, 1913 г.).

През 1913 г. Никола Алексиев проучва езика на надписите при стенописите.

Пръв оценява значението на светилището в художествено отношение Асен Василиев (в. Зора“, бр. 54-62 от 15 септември 1937 г.), като се обръща с повик към обществеността за неговото опазване, който обаче остава без отклик. Нему принадлежи и първият анализ на ктиторските портрети в отделно издание от 1960 г.

Доста по-широко описание в първото научно представяне на черквата прави Стоян Михайлов („Известия на Археологическия институт, том XXIX, 1966). Той предлага графични схеми за разпределението на стенописите, придружени от подробна легенда за сюжетите и изображенията.

В своя статия и в обобщителния си монументален труд върху българската живопис на немски език през 1966 г. и 1969 г. дава най-висока оценка на добърските стенописи Атанас Божков.

Кметът на община Добърско Николай Найденов оказва съдействие при подготовката на този брой

През 1981 г. Издателство „Български художник“ издава монографията на изкуствоведката Елена Флорева в 221 страници със 130 цветни и чернобели илюстрации и резюмета на английски, френски и немски език.

Пожертваният Арон

Гибелта на Самуиловия брат

Христо Буковски

През лятото на 968 г. киевският княз Светослав се спуснал с 60 000 бойци (отделно наемниците), разбил – макар и много трудно – 30 000-та българска войска, която излязла да го посрещне и съсипал дунавските крепости. След година отново нахлул през Дунав и прегазил Североизточна България. Когато с войнството си връхлетял Преслав, по известие на цариградския летописец Лъв Дякон българският цар Петър получил апоплексичен удар. Войната била платена от Константинопол и от юг с легионите си нападнал страната пък ромейският император Йоан Цимисхий. „Това време е най-кръвавият период на Българската История – пише Райчо Каролев в „Периодическо списание“ на Българското книжовно дружество през 1872 г. – България се бори на живот и смърт с Византия за своята независимост, и тази отчаяна борба е пълна с жестокости. Ожесточението е достигнало до нечути злодеяния, в които „образованата Византия“ много е надминала необразованата или – както са казвали гърците – варварската България“.

През 971 г. Йоан Цимисхий успял да плени българския цар Борис II и обявил България за заличена. Но всъщност била завзета само източната част на страната, а западната с център Средец оцеляла под управлението на комит Суботин Никола Шишман. Когато неговият син Давид го наследил, брат му Арон поел властта в областта с център Средец. Той преместил тук седалището на българския патриарх Дамян. Тогава ротондата „Св. Георги Победоносец“, построена при управлението на св. Константин Велики в Сердика и след него използвана на покръстване на местните жители, станала патриаршеският храм. При все че светото войнство на Българската православна църква исторически се оглавява от равноапостолните Кирил и Методий, още откакто на 18 август 946 г. св. Иван Рилски напуснал земния свят, народът започнал да го тачи като покровител на българите. Затова Арон пренесъл нетленните му мощи от Рилската света обител в Средец. Вероятно защото те са останали повече от три десетилетия като свидна реликва в най-дълговечния и преславен градеж на венценосецът от времето, когато прогласил „Сердика е моят Рим“, в някои от житията на светеца е било записано, че и Рилският чудотворец е бил роден тук...

Изкушаваща е възможността с почитта към светеца на Църквата Иван Рилски по-скоро да е била подчертана приемствеността на Средецкия владетелски двор от Преславската царска династия, щом Ароновиет баща комит Суботин Никола Шишман е бил зет на Симеон Велики, а по предание на рилското монашеско братство Рилският чудотворец е бил син на този цар. В същото време това била отлична възможност за нововъзцарената фамилия да покаже православната си ревност и вероятно има отношение към факта, че баткото е останал като светец в историята, канонизиран под името „Св. цар Давид Шишман Кроткий I“. Възславата на първия и най-ревностен български пустиножител е можела да бъде приета само добре в Цариград и било естествено към средецкия владетел благосклонно да насочи своето внимание новият ромейски император Василий II. Междувременно Давид и Мойсей умрели. Арон пък се чувствал добре в Средец. Явно царственият вид на града, откъдето император Константин Велики управлявал Римската империя повече от десетилетие, е изпълвал младия Шишман с надежда, че можел да заиграе с Цариград и да поеме сам властта над България от тази величествена твърдина, като вземе за жена сестрата на василевса. Василий II не му отказал, но му изпратил някаква цариградска кокотка вместо нея. Засегнат и отвратен, комитопулът се отнесъл към константинополския митрополит, който му я довел, като към нещастно пръкнал се демон – изгорил го. Щом си отмъстил, той очевидно показал, че бил открит за нови предложения. Но най-малкият от братята-комитопули – Самуил – го заподозрял в сговаряне с Василий II. Малцина изследователи твърдят открито, че цар Самуил покровителствал богомилите, но някои от тях настояват, че както самият той, също неговият син Гавраил и дъщеря му Косара са приели учението. Впрочем, и останалите автори не отричат това натрапчиво открито. Сред основанията определено има и исторически, и верски, и политически – нелогично е да следваш прилежно характера на вярата, която изповядва кръвният ти враг. Но да не забравяме и аристократическите комплекси – това е учение, свързано с преславски княз, син на великия Симеон и (на ухо казано) брат колкото на приснопаметния цар Петър, толкова и на богусвидния

Рилски чудотворец. Логично е да приеме духовните залози на светите низвергнати от преславския царски двор, щом е опитвал да стане спасителят на България. Това определено е било важно, когато с потресаваща ярост Цариград упорствал да унищожи държавата на дъщерната си православна църква, затова излязъл на битка с Арон на 14 юни 976 г., та го победил и затрил от рода си...

Битките с ромеите ставали все по-зли, по-страшни и побезпоощадни, но чак към края на юли 986 г. император Василий II успял да достигне с войнството си под Средец. Обсадил града и в продължение на 20 дни атакувал крепостните му стени. Но сердикийското войнство не само отблъснало неговата армия, ами с умели засади унищожило много от най-храбрите му нападатели. Когато българите успели да отвлечат доста от впрегатния добитък и конете на вражеската кавалерия и да изгорят довлечените от Цариград обсадни машини, сами излезли от твърдината и с яростна сеч отхвърлили назад оцелелите. Щом ги изтикали в Ихтиманския проход, на 17 август 986 г. почти цялата ромейска конница и голяма част от пехотата били унищожени, а успели да пленят и обоза на нашествениците.

„Българският цар взел връх и обърнал в бяг войската на Василий чак до Цариград. Българите откарвали от тях грамадна плячка и множество пленници. Василий, цял опозорен, се върнал в столицата си“.

През 1004 г. вече опозореният Василий II опитал да атакува Средец с обход откъм Перник, но само понесъл нови загуби. Армията на българския цар Самуил била победена чак през 1014 г. И то с коварство.

„В 1014 г. 29 Иулия, Император Василий Българоубийца сполучил да земе в плен 15000 Българе, и ги пуснал да се върнат у тях си, като оставил на секи сто слепи по един крив и с едно око – отново не може да остане безстрастен Райчо Каролев – Самуил, който се намирал в столицата си Пресна, като видя тези злополучни свои ратници, от ужас паднал без чувства, а след два дена и умрял (на 15 Септември 1014 г.).“

„За такива злодеяния, – казва Левицкий, – не било потребно да бъде човек еретик-Българин, доволно е да бъде византиец“.

Победата при Щипон

През 996 г. войските на Самуил разгромяват византийците на император Василий II при крепостта „Траянови врата“ в Ихтиманската клисура

Проф. д.ист.н. Пламен Павлов.

В борбата за запазването на независимостта на Българското царство, водена от Самуил, неговите наследници и съратници, особено място заема битката в прохода Траянови врата, наричан още и „Българската клисура“, при средновековния Щипон (дн. Ихтиман) през лятото на 986 г. След началото на българската контраофанзива срещу Византия през 976 г. падат и тежки жертви – още през 976–977 г. загиват двамата по-големи братя Комитопули. Давид е убит недалече от Костур в местността „Красивите дъбрави“, а Мойсей загива при обсадата на Сяр. Начело на българите остават Арон и Самуил, като най-енергични са действията на най-малкия от Комитопулите. През 978 г. плененият цар Борис и неговият брат и съуправител Роман бягат от византийския плен. За нещастие Борис е убит на границата от граничар, заблуден от византийските му одежди. Роман се спасява и е признат от българите за законен владетел, а за столичен град е обявен Скопие.

Дръзките български действия, както и вътрешните проблеми на империята, мотивират младия император Василий II да организира мощен удар срещу българите. Според участника в събитията Лъв Дякон походът е предизвикан от непрекъснатите български набези „в Македония (през Средните векове така е наричана Източна Тракия), *дишащи убийство...*“, а императорът е воден „по-скоро от гняв, отколкото от благоразумие“. Истината обаче е друга: Василий цели да овладее стратегически важната крепост Средец, която му отваря път за завладяване на онези български земи, които са гръбнак на царството след падането на Велики Преслав през 971 г. По онова време градът е управляван вероятно от Арон. През юли 986 г. мощната ромейска армия, наброяваща не по-малко от 30 хиляди души, снабдена със стенобойна техника, достига Средец. Българската съпротива по границата е преодоляна, а в Пловдив императорът оставя силен резерв, командван от магистър Лъв Мелисин. Обсадата продължава двадесет дни, но е съпроводена от тежки загуби. Гарнизонът на Средец оказва твърда съпротива, като извършва смели набези – част от бойните коне и обозните животни са отвлечени, обсадните машини са изгорени. Василий II се опасява от очертаващия се български контраудар, както и от слухове за готвен метеж, приписван на споменатия Лъв Мелисин. Вероятно по същото време Самуил и цар Роман са предприели поредния си поход на юг, но, известни за византийския пробив към Средец, светкавично потеглят назад.

Перипетиите на ромейското изтегляне са описани картинно от Лъв Дякон. Императорската

армия се придвижва в посока на Филипопол (Пловдив) разпазливо и в пълен боен ред. За да пренощуват, ромеите изграждат укрепен лагер, но през нощта в него пада „звезда“ (метеорит), изтълкуван като лоша поличба.

На следващия ден, 17 август 986 г., византийските колони навлизат в прохода. Именно там върху тях се стоварва българският удар с цялата си сила. Василий II търпи страшен разгром, подобен на онзи на император Никифор I през 811 г. Навярно тази победа е вдъхновявала Самуил и приемниците му да се чувстват достойни потомци на своя прародител „Кромос“ („Мокрос“), както е наричан кан Крум от византийската писателка Анна Комнина. Българските войски са командвани от Самуил, Арон и цар Роман. Императорът е спасен по чудо от арменската си гвардия, но шатрата му с владетелски корони, реликви и други съкровища пада в ръцете на българите. Владетелският авторитет на Василий II е сринат, особено в очите на „военната опозиция“ в Империята. Един от нейните привърженици, известният поет Йоан Геометър оплаква ромейския позор:

„Истърът (Дунав, т.е. българите) *грабна венеца (короната) на Рим!*“

Силно впечатление прави фактът, че българите са отгъждествени не с Вардар, Струма или някакъв друг географски обект, а именно с Дунав! Първото българско царство още от времето на своя създател кан Аспарух (680-701) заема двата бряга на великата река. През IX-X в. държавата се простира от Днестър до Адриатика, от Карпатите и Тиса до Родопите и Бяло море. Това прави Дунав най-подходящият символ на

страната, на нейния народ – българите, както Рим е олицетворението на ромеите и тяхната империя.

Неуспехът при Средец и разгромът при „Траянови врата“ са сред причините във Византия да избухне нова гражданска война. Василий II е обвиняван не само в неопитност, но и в авантюризм и престъпно нехайство. Неспособността си да се противопостави по военен път Империята компенсира с интриги, чиято жертва пада Арон, който „бил погубен с целия си род от брат си Самуил, било защото сам искал да обсеби властта, било защото *държал страната на ромеите*“. Кървавата драма, отворила пътя на братоубийствените вражди в царския род, свидетелства за подчертано консервативния дух сред българите в западните земи на царството – тя напомня безпощадната разправа на княз Борис-Михаил с боилските родове при антихристиянския метеж през 865 г. И в този случай ни убеждава в силата на старите [пра] български норми. Начело на държавата остават Роман и Самуил. Настъплението води до овладяването на Верия (Бер), Сервия и други крепости. Йоан Геометър оплаква участието на империята, правейки алузия между „Комита“ (Самуил) и „Кометата“ (Халеевата комета, наблюдавана през лятото на 989 г.). Решителният превес, постигнат с победата при Траянови врата, позволява на Самуил да освободи старите столици Велики Преслав и Плиска със североизточните български земи (около 989/990 г.). Центърът на държавата обаче остава в днешна Македония, тъй като Велики Преслав и източните земи са жестоко пострадали от киевско-руската агресия и последвалата я византийска окупация.

Битката в Траянови врата дава решаващ превес на България във войната с Византия през следващите петнадесет години и само значителните стопански и демографски ресурси позволяват на империята да премине в контранастъпление. Прочутата битка е повод за гордост и вяра в собствените сили и през критичните 1015–1016 г. Не е случайно, че именно победата „при Щипон“ е специално отбелязана в прочутия Битолски надпис на цар Иван Владислав.

Останки от крепостта „Траянови врата“

Истърът грабна венеца на Рим

Йоан Геометър – византийски поет от X век

Ликувайте и тържествувайте,
български племена!

Обладавайте и носете скиптри,
венец, багреница и пурпур...

Горе комета озаряваше небето,
долу комитът озаряваше Запада.

Онази звезда бе символ

на сегашната тъма,

А комитът се укротяваше

от изгряването на зорницата.

Никога не бих казал –

дори и слънцето да бе изчезнало,

че мизийските стрели са по-силни

от авзонските копия.

Пропаднете дървета, зловещи планини!

Пропаднете, мрачни планини!

Пропаднете, недостъпни скали,

там където лъвът се уплаши

да излезе срещу сърните!

Слънце, скрий под земята

златоблестящата си колесница

и кажи на великия дух на императора:

„Истърът грабна венеца на Рим“

Лъв Дякон свидетелства

Прочутият византийски историк от XI в. Лъв Дякон лично участва в битката при Щипон като дякон при император Василий II. В голямата своя „История на Византия“ той разказва като очевидец как едва успял да се спаси от преследването на българите, като препуснал бързешката с коня си високо към непристъпните височини над Ихтиманската клисура и това станало единствено „по Божието произволение“. А победителите отнесли със себе си като плячка много злато.

Единствено той пише пряко от свое име като непосредствен свидетел на събитията.

Крепост на Самуил край Преспа

Паруш Парушев

Самуил

„И като ги видял да идват в редици при него,
не издържал това страдание...“

Скилица Кедрин

Излязъл беше царят да ги срещне.
Не се дочуваха стенания все още,
нито молби, ни викове за помощ.
Не можеха все още да се видят бран,
но само да го отмине
сълзите кървави на храбрите му воители,
ни оскрежените коси, ни раните, месата сини.

Напомняше предългата колона
на остър меч. И приближаваше гръдта му.

Най-скъпото да бе загубил,
да бе загинал в бран, но само
да го отмине тази участ, непосилна
за никое сърце човешко.

Но идеха, все идеха насреща неговите воители...

Врани като черни вестоносци
разнасяха далече новината,
черно слънце грейна над полето,
тъмен вятър завъртя вихрушки
и свърши този ден като посечен.

Просторът ослепя. За цялата земя остана
само езерото преспанско да гледа
като единствено око
с надежда в небесата.

(1985)

„Ал – К – м- туриас“ или „Комитопули“

Египетски извори за съдбата на Самуиловите приемници

Д. ист. н. Красимир С. Кръстев

През втората половина на X и началото на XI в. продължил близо половинвековният византийско-български двубой, който довел до унищожаването на ранносредновековната българска държава. Историческата равностетка сочи, че въпреки трагичния си край цар Самуил бил единственият български владетел от онова време, чиято смърт не била насилствена. Сходна съдба имали и Самуиловите наследници на българския престол. Най-подробни данни за гибелта на цар Гаврил Радомир се съдържат в „Дуклянската летопис“ (XII в.). Според анонимния автор византийският василевс Василий II (976–1025) подтикнал Йоан Владислав да отстрани братовчед си. В крайна сметка той го убил по време на лов.

Допълнителни сведения за това събитие предоставя и византийският историк Йоан Скилица (втората половина на XI в.), според когото Аароновият син Йоан Владислав изпратил пратеник и писмо при ромейския император, с което „съобщил, че е убил Гаврил в Петриск (дн. с. Петра близо до гр. Флорина/Лерин, Гърция) и че е взел цялата власт в свои ръце. [С писмото] обещал също да изяви на императора подобаващата му се покорност и подчинение“. Отново Скилица известява и за смъртта на цар Йоан Владислав. Според него владетелят загинал при обсадата на крепостта Драч (дн. Дуръс, Албания). По време на конно единоборство със стратега Никита Пигонит, двама византийски пехотинци се спуснали към него и го промушили смъртоносно в корема.

Свидетелства за кончината на българските владетели се съдържат и в няколко арабски източника. Най-ранни по време са сведенията на египетския християнски автор Яхъя ибн Саид ал-Антаки (около 1066), повече известен като Яхъя Антиохийски, тъй като се преселил във византийското владение Антиохия (дн. Антакия, Турция). Неговата творба представлява продължение на хрониката „Наниз от скъпоценни камъни“ на мелхитския патриарх на Александрия (или ал-Искандария, дн. Египет) Саад ибн Батрик (876–940), чието християнско име било Евтихий.

Яхъя Антиохийски пише:

„В 407 г. от хиджра [= 10 юни 1016–29 май 1017] един от вождовете на българите, на име Аарон, нападнал техния цар ал-К-м-туриас, роб Самуилов, убил го и завладял държавата на българите. Аарон бил един от тези, на чиито предци принадлежало предимството в царуването над тях. Той проводил [пратеничество] при император Василий и му писал, като му обещал покорство, дружба и подчинение, че ще управлява държавата, която той завладял, съобразно с желанията му [на императора] и няма да предприема никакви действия против волята му. Той царувал една година и бил убит на свой ред от ръката на един от подчинените си“.

В съкратен вид същите сведения са представени и в световната хроника „Благословен сборник“, чийто автор е египетският хронист, копт по произход, Джирджис ал-Макин (1205–1273), компилатор на Яхъя Антиохийски:

„В 407 г. от хиджра един от най-знатните българи нападнал ал-К-м-ту-р-ш (вариант: ал-К-м-ту-м-р-с), роб Самуилов, който царувал над българите, убил го и завладял българската държава. Той написал писмо на император Василий, че ще мине на негова страна и ще му се покори. Той останал в такова положение една година, [но] го убил един от неговите служители“.

Информацията на ал-Макин била заимствана от по-късно живелия египетски историк и географ Ахмад ибн Али ал-Макризи (1364–1442) в неговото съчинение „Книга на поучения и назидание в разказа за квартали и паметници“.

Ал-Макризи пише:

„В 407 г. от хиджра един от вождовете на българите се надигнал срещу техния цар К-м-ту-р-с, убил го и завладял царството на негово място. Тогава той писал на Василий, цар на Константинопол [Цариград], за да му засвидетелства своята вяроност и да го увери в това, но бил убит в рамките на една година...“.

Сведения за гибелта на българските владетели се съдържат и в анонимен османски ръкопис. Документът представлява чернова, съставянето на която се датира след 1453 г. (XVI–XVII в.). Тя е компилация, включваща превод на творбата на ал-Макин, както и

многобройни добавки от други източници. Под влияние на египетския хронист е използвана формата „К-м-ту-р-ш“.

Още през Средновековието е бил направен пълен етиопски превод на съчинението на ал-Макин, който все още е непубликуван. Той бил съставен при управлението на етиопския негус (император) от Соломоновата династия Давид II, известен още като Либна Дингил (1508–1540).

По-нататък в своето изложение източните автори представят сравнително подробен разказ за покорството на българските аристократи подир смъртта на царя им, а също така и за по-нататъшните завоевателни действия, мерки и разпореждания от страна на византийския император в присъединените територии.

Според руския историк и арабист барон Виктор Розен (1849–1908) няма никакво съмнение, че под изопачената дума „ал-К-м-туриас“ се крие понятието „комитопул“.

Същият изследовател заключава още, че в текста са допуснати неточности и въпросните сведения не касаят цар Самуил. Очевидно става дума за историческите събития, разигрвали се след смъртта му, т.е. в периода 1015–1018 г. Те се отнасят за гибелта на Самуиловите приемници – цар Гаврил Радомир и цар Йоан Владислав. В текста на арабските извори двамата погрешно са назовани с имената на бащите си – Самуил и Аарон.

Българският историк Васил Златарски (1866–1935) прави опит да обясни тези грешки. Според него в основния източник, от който Яхъя е почерпил сведенията си за българите, е липсвала информация за смъртта на цар Самуил. Основният аргумент в полза на това твърдение, е, че за един дълъг период от време – между 1004–1015 г., арабският хронист не споменава нито дума за българите. Следователно както данните за смъртта на последните царе на ранносредновековната българска държава, така и за нейната гибел, дошли до арабския автор отделно и случайно, вероятно посредством устни разкази.

Авторът е преподавател в Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Съзнание за приемственост

Литературният живот в Самуилова България

Проф. д. филолог. н. Анисава Милтенова

Не може да има съмнение, че българският цар Самуил (997–1014) целенасочено продължава политическата и църковно-религиозната програма на своите предходници от Велики Преслав, Симеон (893–927) и Петър (927–969). Тази приемственост – единодушно приета в медиевистиката, е очевидна.

Приемствеността с книжната по времето на царете Симеон и Петър е обусловена от няколко причини. На първо място е ролята на Охридската архиепископия за опазването и развитието на кирилометодиевската и преславската традиция и по-късно пренасянето ѝ към Света гора и сръбските земи. Не по-малко важен фактор за устойчивостта на писмената традиция по време на Самуиловото царуване и непосредствено след него са нормите на книжовния език, създаден от първоучителите Св. Вв. Кирил и Методий и техните ученици. Старобългарският език има приоритет не само като най-стария славянски език на богослужението, но и като първия език, на който се създава оригинално творчество. Обемът и характерът на литературата по времето на цар Самуил личи в запазените паметници със светогорски произход (в сбирките на манастирите Зограф, Хилендар, Велика лавра и др.), както и в тези, които са съхранени в сръбската книжнина от XII–XIII в. Няма съмнение, че в Охрид се пазят образци на целия репертоар, който е преведен и съставен в Преславска България. Добре известно е, че оригиналните произведения на Константин Преславски (Учително евангелие), на Йоан Екзарх (Шестоднев), на химнографските и хомилетични творби Климент Охридски и на неизвестни преславски книжовници се пазят в редица сръбски преписи от XIII в.

Църковното почитане на цар Петър има важно политическо значение и е определящо в държавната идеология на българите през следващите столетия. Паметта му се чества вероятно в деня на неговото Успение – 30 януари. Известната служба за цар Петър, е запазена в два непълни преписа от XIII–XIV в., както и тропар в негова чест, поместен в няколко ръкописни пролога от същата епоха. Косвени доказателства за църковното му почитане са неговите споменавания като светец в разнородни по произход и предназначение източници – в Български апокрифен летопис от XI в., в кореспонденцията на цар Калоян (1197–1207) с римския папа Инокентий III (1198–1216) от началото на

XIII в., в Бориловия синодик (възникнал в 1211 г., но следващ по-древни източници) и др. Важно значение има упоменаването на култа към цар Петър в календарната част на четири евангелия (в два ръкописа от Зографския манастир, в Банишкото и в Кързъновото евангелие). Той е канонизиран като един от „покръстителите“ на България, през чието управление се утвърждава християнската държава. Основен компонент в култа му е представата за него като „застъпник“ на Царството, чрез когото Благодатта слиза върху страната, престолния град и владетеля. Владетелският култ – на светец-покровител на държавата – се съотнася към култа на Константин Велики и се идентифицира с християнския сакрален модел на властта. Фактът, че службата и тропарът му – сигурни свидетелства за раното му почитане – са засвидетелствани в ръкописи, които се отнасят към по-късната българска и сръбската традиция, а не се срещат в източнославянски ръкописи, показва, че почитането му се пренася и се запазва в западнобългарските области. Първоначалното почитане на цар Петър по времето на Самуил и по време на византийското владичество (XI–XII в.), с разгръщането на национално-патриотичните тенденции в българската култура, се превръща в непреходен символ на българската държавна власт.

Към времето на Самуиловото управление се отнася появата на култа към св. Ахил Лариски (Преспански) в старобългарския празничен календар. След като превзема Лариса, цар Самуил пренася мощите на светеца (епископ на Тесалия и участник в Първия вселенски събор), в своята столица Преспа и ги полага в специално построен храм (ок. 986 г.). Култът се разпространява широко в западнобългарските земи – първоначално в Самуилова България, а по-късно и на цялата територия на Охридската българска архиепископия. Паметта му се открива още в Асеманиевото глаголическо евангелие, отбелязва се в календарите към апостолите и (макар и по-рядко) към евангелията. Кл. Иванова публикува службата по препис от Синайския

манастир „Св. Екатерина“ № 25 от XIV в., съдържащ преведените от гръцки химнографски текстове, като допуска, че е създаден и оригинален канон за прославата на светеца. Този препис започва със стихира, в която светецът е наречен „българомъ съгражданинь“.

Неотдавна Искра Христова изнесе нови данни за службата на св. Ахил в ръкопис № 880 от НБКМ, в който тя е част от палимпсестен текст от XI в., известен като Драготин празничен миней. В този изключително ценен паметник се пази текст, идентичен с преписа в Синайския ръкопис от XIV в., но който е много по-близо до първоначалния превод на Канона на Йосиф Песнописец. Авторката установява, че първоначално е била преведена служба с три стихии на вечернята, с канона на Йосиф Песнописец и с една или няколко хвалитни стихии. По-късно е била създадена нова версия на службата с прибавен нов канон, преписите от която се разпространяват широко на Балканите.

Изворите, достигнали до нас, не позволяват да бъдат очертани категорично границите на монашеската книжнина, по време на Самуиловото царуване, но със сигурност съществена част от преславската литературна продукция е навлязла в западните български земи още по времето на цар Петър или непосредствено след завладяването на Велики Преслав (971). Тя е неотделима от Климентовата традиция в западнобългарските земи. Освен преведените в по-ранната епоха слова на кападокийските отци Йоан Златоуст, Кирил Йерусалимски, Григорий Богослов, през втората половина на X в. се превеждат нравствено-аскетически беседи. Към това време се отнася преводът на Малкия катехизис на Теодор Студит, постническите слова на Исак Сирий, нова редакция на Лествицата на Йоан Синайски и др. Славянският превод на извлечението от Синайския патерик, наречено Лимонис, се предполага, че възниква през втората половина на X в. Тъй като в него се долавя антибогомилска тенденция, някои автори го свързват с кръга книжовници, към който принадлежи Презвитер Козма, а други смятат, че Лимонисът може да е създаден по времето на цар Самуил.

През XI–XII в. редица образци на монашеската книжнина достигат манастирите в Света гора.

Любомир Левчев

Крепост

Стоим на Самуиловата крепост!

Пред нас –
Беласица –
съдбовен знак.

И пак
текат потоци –
кестенов недовършен епос.
Звънят двустри слънчеви отблясъци...
Небето българско се е опряло тук
на Тумба, Конгуро и Калабак...

Стоим на Самуиловата крепост!

И чувам аз
и чувствам аз все този
подземен непрогледен глас:
– Хей, едноokia,
кажи какво се вижда
от Самуиловата наша
неотстъпна грижа?!...

Аз отговарям:
Виждам хора,
които сеят,
и виждам хора,
които като житото растат.
Виждам хора, които вярват
и се изкачват
по страшния път...
И българоубийци виждам.
И предатели, които
свойто платно огънче подклаждат...

Но, ти, далечен мой предтеча,
тревожен мой, подземен мой,
ти не изтръпвай земетръсно.

Кой би успял сега да избодне звездите
на нашите сърца,
на нашта всеотдайност?
Сега не е годината хиляда
и четиринайста!...

Сега по пътя – жив и недопаят,
аз виждам,
учителите преподават съзидание,
строителите зидат мирозданието на мечтите,
мечтателите искат да допаят пътя...

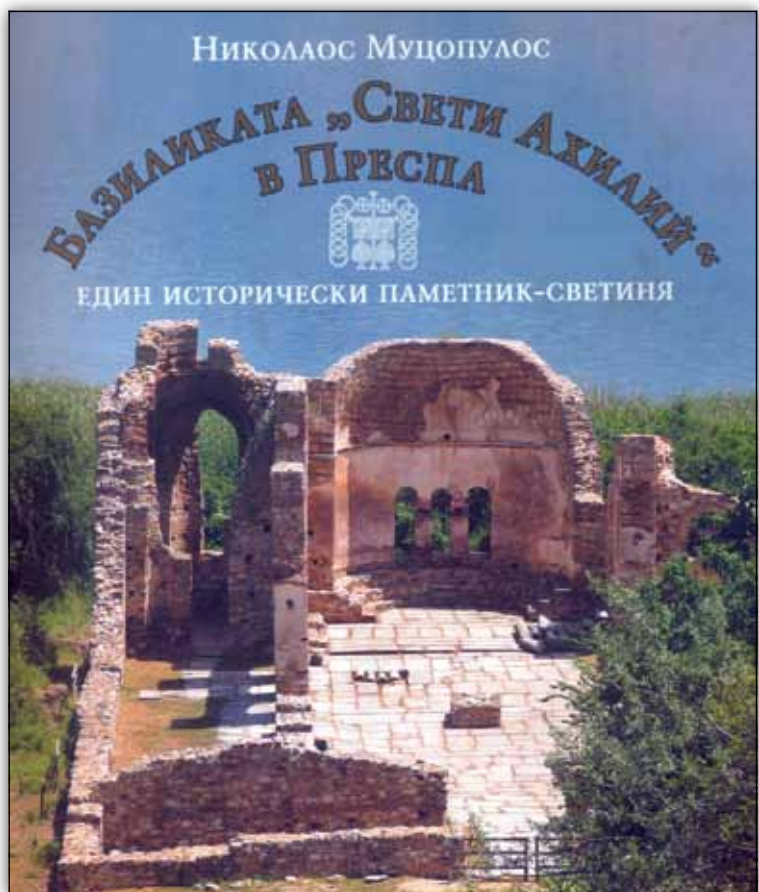
И така
върти се колелото на вселената
от светлина и мрак.

...А в нас –
Беласица –
съдбовен знак.
Тече в кръвта ни този незавършен епос.
И ни покръстват слънчеви отблясъци...

Небето българско се е опряло тук
на Тумба, Конгуро и Калабак...

И още
виждам –
всички ние пак
стоим на Самуиловата крепост!

Петрич, април 1978

Изд. „Вион“ – Пловдив. Превод от гръцки език Димитрис Зисиядис. Редактор Пеню Терзиев (2007). Второ издание (2014).

В позлатена ризница

През 1969 г. солунският археолог проф. Николаос Муцопулос попада на интересно погребение в църквата „Св. Ахилий“ на едноименния остров в Преспанското езеро. Той разкрива скелет на възрастен мъж, чиято глава била поставена върху възглавница от три керемиди, облечени в златотъкан плат. Откритите останки от позлатена ризница свидетелства за високото обществено положение на погребения – той бил облечен в златотъкана дреха с изображения на папагали. От други източници е известно, че тъкмо папагалите били гербът на Самуиловата династия – неслучайно след време Петър Делян убеждава въстаналите българи, че нито един народ не може да бъде управляван от двама владетели.

Освен това за определено време столицата на Самуил била Преспа. Още приживе той хранил особен пиетет към Св. Ахилий – след превземането на Лариса той пренася мощите му край Преспанското езеро и ги полага във величествена базилика, която построи в негова чест.

При оглед на скелета антрополозите установяват, че лявата латектна кост е била счупена и впоследствие заздравяла накриво под ъгъл от 140 градуса. Тази рана Самуил получил в битката при река Сперхей. Тогава при бягството си той изминал 400 км и докато се добере до България, костта е зараснала в това положение.

Антропологичните изследвания доказват, че Самуил бил среден на ръст и починал на 69-70-годишна възраст.

Ректорът на Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“ проф. Пламен Легкоступ връчва на проф. Николаос Муцопулос диплом за почетен доктор, 21 май 2014 г.

Нова школа по

Проф. Василка Тъпкова – Заимова

В чест на 90-годишнината на проф. Василка Тъпкова-Заимова на 28 февруари 2014 г. в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ се състоя научна конференция на тема „Средновековна България в контекста на балканската и европейската история и култура“. Тя бе организирана от Асоциацията на византинистите и медиевистите в България, СУ „Св. Климент Охридски“, Института за балканистика с Център по тракология при БАН, Център по славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“ и Института за исторически изследвания при БАН.

В четири отделни секции бяха изнесени 51 доклада и научни съобщения.

При откриването акад. Васил Гюзелев произнесе „Опит за похвално слово в чест на проф. д-р Василка Тъпкова-Заимова“.

В прочувствено слово проф. Тъпкова благодари за уважението на своите ученици и приятели и подчерта, че се радва да бъде отбелязана нейната 90-годишнина в 1000-годишнината от кончината на цар Самуил.

Поздравителни адреси към юбиляра бяха поднесени от БАН, всички български университети, от обществени организации.

По повод на кръгли годишнини са издадени досега 4 юбилейни сборника в чест на проф. В. Тъпкова с научни статии по византинистика. Подготвя се и петият.

Акад. Васил Гюзелев открива конференцията

– Откога ви владее темата за Комитопулитите?

– Откакто с моя съпруг езиковед проф. Йордан Заимов видяхме Битолския надпис на цар Иван Владислав. Това стана през 1968 г. Пътувахме на екскурзия от Съюза на учените до Македония. Раздавахме пътем нова книга на Симеон Радев. Стигнахме в Битоля. Отидохме в музея. Заимов направи копие на надписа върху специална хартия. Съхранявам го досега на скрито място у дома.

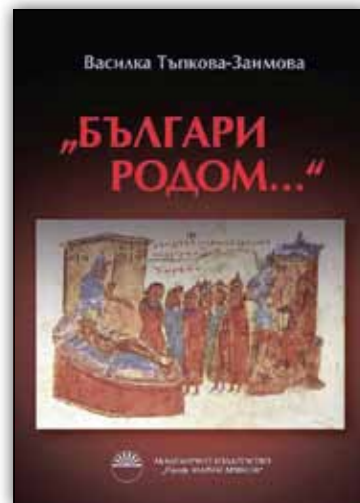
През 1970 г. в Издателство на БАН излезе нашата книга „Битолски надпис на Иван Владислав, самодържец български. (Старобългарски паметник от 1015-1016 годишнина)“ с резюмета на руски, френски, английски и немски език. Тя бе посрещната с необикновен интерес. Рецензии отпечатаха в различни издания у нас и в чужбина най-напред Владимир Мошин, Димитрина Михайлович, Харолд Лънт, Александър Каждан, македонските изследователи Р. Угринова – Скаловска, Вера Стойчевска – Антич,

Драгомир Ташковски, Тома Томовски, Блаже Коневски, нашите учени Александър Милев, Васил Гюзелев и Иван Божилов, напоследък и Иван Добрев.

Скоро узнах, че надписът вече не е в същото състояние – доста бил повреден.

– С кои съвременни учени византинисти сте общували творчески през годините?

– Руският учен Александър Каждан, който се пресели в САЩ, е идвал вкъщи. С Геннадий Литаврин поддържахме дългогодишна дружба. С Игор Шевченко се видяхме неотдавна в София на конференция за Иван Дуйчев. С Петер Шрайнер през 2011 г. подготвихме международния конгрес по византинистика у нас. В Международната асоциация по балканистика работихме успешно с румънския учен Емил Кондураки. Бяхме близки с гръцките учени Йоанис Караянопулос, Василики Папулия и Мария Нистазопулу. Да спомена също Владимир Вавржинек от Прага, Сърджан Периватрич

„Българи родом“. Второ допълнено издание. Консултант проф. Пламен Павлов. Редактор проф. Илия Илиев. Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“ (2014).

от Сърбия, Ръзван Теодореску от Румъния. Години наред работихме с Николай Тодоров – беше ми и началник, и колега в Института по балканистика. Много близки бяхме с Георги Бакалов.

– Вече се налага понятието „нова научна школа по византинистика“, създадена от вас. Кои ваши колеги, асистенти, ученици и приятели включват в нея?

– Преподавателите във Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“ проф. Пламен Павлов и Димитър Димитров. Проф. Невена Дончева – Панайотова известно време преподаваше старобългаристика в Московския университет „Михаил Ломоносов“. В Пловдивския университет преподава проф. Димо Чешмеджиев. В Югозападния университет „Неофит Рилски“ в Благоевград преподава доц. Снежана Ракова. В Смолян е доц. Русалина Пенджекова. Моя аспирантка беше Лиляна Симеонова, понастоящем заместник директор на Института по балканистика. Ще добавя към тях и Илка Петкова. А моята дъщеря Рая Заимова е професор в Балканстичния институт.

– На какво работите в момента?

Подготвям сборник на тема „Култът към Св. Димитър Солунски“. Той ще включва 34 мои отделни статии.

– Накрая: къде се крие тайната на вашето удивително творческо дълголетие?

– На първо място в моя солунски произход. Всички в нашия род са учители. Баща ми се казва Кирил. Майка ми е завършила в Белгия и като достигна моята възраст все работеше.

С проф. Тъпкова разговаря Илия Пехливанов

ВИЗАНТИНИСТИКА

пред в. „За буквите – О писменехъ“

Пред компютъра – на 90 години, без очила

Председателят на Съюза на учените в България акад. Дамян Дамянов изпрати благодарствен адрес до проф. Тъпкова заради нейната дългогодишна дейност като председател на Секция „История“ и почетен председател на СУБ. Нейният принос във византистиката и балканистиката обхваща над 600 научни трудове и монографии, превод и коментар на 11 тома от поредицата „Гръцки извори за българската история“ и „Латински извори за българската история“, както и университетски преподавател.

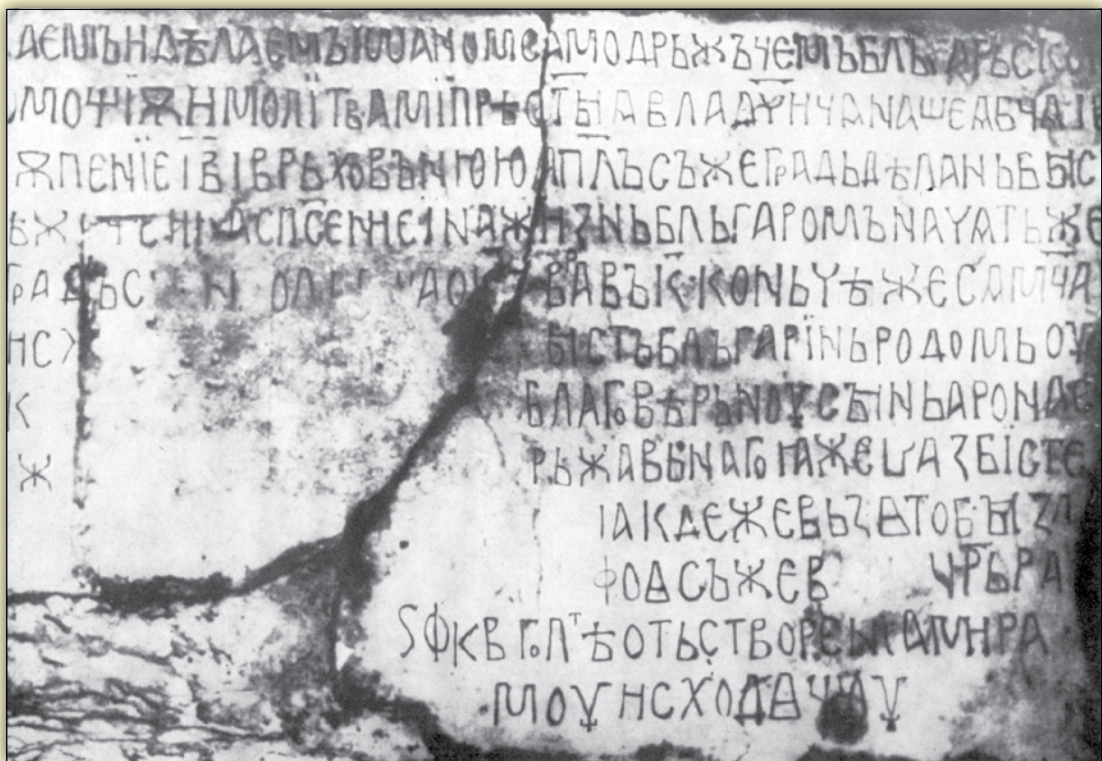
Битолски надпис на цар Иван Владислав

През 6523 година от сътворението на света обнови се тая крепост зидана и правена от Йоан Самодър жец Български и с помощта и с молитвите на Пресвета владичица наша Богородица и застъпничеството на дван десетте и на върховните апостоли за убежище и за спасение и за живота на българите.

Започната беше крепостта Битола през месец октомври в 20 ден, и се завърши през месец...в края.

*Тоя самодържец беше
българин по род,
внук на Никола и Рипсимия благоверните, син на Аарон,
който е брат на Самуил, царя самодържавен,
и които двама разбиха в Щипонгръцката войска на цар
Василий, където бе
взето злато.....
а този велик цар бе разбит от цар Василий
в 6522 година от сътворението на света.....
в Ключ и почина в края на лятото.*

Разчетен по оригинала от Йордан Заимов

„Ослепените воини“.
Страница от книгата „Византия-пурпур и пергамент“

Велелепно сияние

Видният сръбски изследовател на Средновековието проф. Радивой Радич отделя много време и сили за научна популяризация. Вдъхновяващ образец за това е неговата книга „Византия – пурпур и пергамент“, претърпяла досега три издания в значителен тираж.

„Византия крие низ от запретени и тайнствени теми, която извиква смесени и противоречиви асоциации: цивилизация, която представлява единствена и непроменлива амалгама между римската държавност, гръцката култура и християнството; държава, оградена с китайска стена, която е тръгнала от античните времена и стигнала до новите времена; царство, на което дълго и неоправдано се е гледало като на декадентско и развратно. Отхвърлим ли заблудите и стереотипите, характерни за предишната наука, пред нас блясва една могъща Византия – царство, осветено с аура и велелепно сияние, държава, която се е старала непрестанно да остави белег на непроменливост...“

С моята книга, в която липсва научен апарат, желая да допринеса за преодоляване на разбирането, че историята е вкаменена култура, събрала дати и събития, имена на владетели, названия на идеологии и религии. Нерядко остава скрит животът на хората с неговите спадове и върхове. Една от мисиите на днешния историк е да не седи затворен в своята кула от слонова кост и да дава единствено научни и донякъде езотерични заключения, да пребивава между херметичната ученост, а да бъде възприемчив спрямо тежненията на широката читателска публика.“

САМУИЛО – (? – 1014), један од четворице синова комеса Николе који су после смрти византијског цара Јована I Цимискија 976. године подигли устанак и обновили Бугарско царство. Реч је о држави која је обухватала велики део Балканског полуострва и против које се Византија борила четири десеније. Одлучујући пораз цар Самуило доживео је на Беласици 1014. године, после којег је преминуо, а његову државу коначно је покорио цар Василије II Бугароубица 1018. године.

САМУИЛ

Един от четиримата синове на комитопул Никола, които след смъртта на византийския император Йоан I Цимисхи през 976 г. вдигат въстание и обновяват българското царство. Тяхната държава обхваща голяма част от Балканския полуостров, срещу която Византия воюва четири десетилетия. През 1014 г. при Беласица Самуил претърпява поражение и най-сетне през 1018 г. неговата държава е покорена от император Василий II БЪЛГАРОУБИЕЦ.

Герб на Самуиловата династия.
Колекция „България“.

Антон Дончев

Тридесетгодишна борба

Великата борба между ромейските завоеватели и българския народ започваше. Никому не идваше наум – най-малко на 28-годишния император, че тоя поход, който всички смятаха за последен, ще бъде само първата стъпка по един стръмен и дълъг път, само първият поход от десетки кървави походи.

Малцина от 40-те хиляди войници, които тръгваха срещу българските земи, щяха да доживеят мига, когато подбитите им крака ще превалят последното българско било и премрежените им очи ще видят там долу, потънало в мъгла, свито до светналото езеро на Преспа, последното гнездо на осиротелите български войски.

Цели 30 години щеше да продължи тая страшна борба, може би единственото в историята на хората, борбата между безжалостните и упорити завоеватели, водени от Василия Втори, и българския народ, воден от Самуила. Когато тя завърши, от всички 10 български села ще е оцеляло що-годе само едно, от всички двама българи едният ще е убит, а другият ще бъде смазан, осакатен, продаден в робство или ще се влачи по незнайни пътища през далечни земи – към горчивата съдба на изгнаника.

И десетки хиляди слепци ще вдигат изтеклите си очи към безучастното небе и ще опипват с посох окървавените пътеки на обезлюдената българска земя.

Ромейският император още много пъти ще тръгва на поход – озлобен, ожесточен, смаян, – и всеки път ще му се струва, че заветната цел е близо – само да протегне ръка и ще я стигне. И всеки път, когато до победата остава само крачка, той ще се подхлъзва назад и ще почва да се катери отново. Там, където не беше оставил камък върху камък, израстваха като по чудо нови крепости, там, където беше оставил купища трупове, го срещаха нови редове защитници и когато мислеше, че е превалял последната българска планина, пред него изправяше могъщи гърди още по-мрачна и непристъпна планинска верига – сякаш българите трупаха по пътя му все нови и нови планини, както строяха отново срутените си крепости.

Тридесет години той ще губи всеки ден от човешкия си образ, докато извърши накрая най-чудовищното си престъпление, което е извършвал един човек – да ослепи 14 000 войника. Ала когато победилият Василий застане на гроба на своя враг, когото нито веднъж не е видял в лицето, ще сведе плещи като под непосилна тежест, ще почувства грозното си прозвище „Българоубиец“ не като хвала, а като проклятие и ще разбере, че не той, а ДРУГ Е ПОБЕДИТЕЛЯТ.

Из книгата „Сказание за времето на Самуила. За Самуил и брата му Аарон, за синовете им Радомир и Владислав, за селяка Житан и старейшината Горазд Мъдрия и за много друге хора, живели преди нас.“ Изд. „Български писател“ София (1961).

ВЕКЪТ НА

Залезът на Първата

Михаил Глика – византийски историк от XII в.

„Императорът изпратил на Самуил пленените, както казват, 15 000 българи, след като ги ослепил и заповядал всеки сто ослепени да бъдат водени от по един едноок.

Като ги видял, Самуил не можал да понесе мъката, станало му лошо, причерняло му и се сгромолясал на земята.

Присъстващите го съживили с вода и благовония и направили той да се съвземе малко.

Като се съвзел, той поискал да пие студена вода.

Като му дали, той пил, получил сърдечен удар и след два дни умрял.“

Йоан Ставракий – византийски летописец от XIII век

„В ПРЕДИШНО ВРЕМЕ И НЕМНОГО ОТДАВНА ВЛАДЕЕЛ НАД БЪЛГАРИТЕ ОНЗИ ПРОЧУТ САМУИЛ, КОЙТО И ДОСЕГА Е В УСТАТА НА БЪЛГАРИТЕ!“

Норман Дейвис – британски историк

„На балканския фланг Византия била изправена пред млада и енергична държава – неин главен съперник. По времето на Симеон, който се титулувал „цар на българи и гърци“. България се опитала да присвои ролята на Византия на Балканите. По-късно под управлението на цар Самуил българската държава се съживила за втори път.“

Песен на Ролан – френски епос от XI век

„След десетте дружини – десет нови...

от САМУИЛОВОТО ПЛЕМЕ – седма.“

Любомир Далчев

„Цял живот съм мечтал да извая Самуиловите войници. Още от дете съм си ги представял, а ето че на 75-та година го постигнах. Най-напред се очертаваше масовата сцена. Искях зрителят така да я възприеме, като че ли той самият е Самуилов войник – да бъде десетият в композицията. Да ги почувства като свои съвременници. Войниците на Самуил се завръщат при нас. Гледаш ги: окаяни, страшни, иде ти да ги презгръщаш и целуваши. Вместо това ги виждаш боси върху земята, без никакъв пиедестал. Направени са грубо, защото и самият живот е груб и жесток. Искях това да са войници силни, годни за борба, с висок дух, а не както обикновено са представяни като окаяници и жертви. Не трябваше те да изглеждат като сполетени от бедствие, а като човечеци, надмощващи себе си. Нито една фигура не е примирена. От водача нататък другите попадат все по-ниско. И най-ниско стоящите – това е отчаянието. И един религиозен се моли, до него е човек без лице. Тогава аз разработвах темите на страданието.“

(1977)

„Войските на цар Самуил обсаждат Со...

„Подир смъртта на Йоан Цимисхий б... да ги управляват четиримата братя ДАВИД

МОЙ
АА
САМ

Те били синове на одного от велемошн... КОМИТОПУЛИ.“

ЦАР САМУИЛ

българска държава

пун“. Миниатюра от ръкописа на Йоан Скилица XII–XIII в. Съхранява се в Мадридската национална библиотека

българите въстнали и били определени

ИСЕЙ
РОН
УИЛ
ите комити и затова били наречени

Сър Стивън Рънсиман – английски историк и дипломат

„Макар че е проляла много кръв, преди България да бъде покорена окончателно, продължителността на нейната борба с Византия се дължала по-скоро на Самуиловия гений и на раздорите в самата Империя, отколкото на някакво колебание в крайния изход от нея.

Ала България няма от какво да се срамува. Тя има основания по-скоро да се гордее с величието на своите владетели, които успели – както никой друг нашественик преди тях – да вкоренят един народ пред самия праг на най-могъщата империя в християнския свят. Византия не само превъзхождала съседите си със своето материално богатство и организация. Като наследница на стария Рим тя пазела непокътнат идеала и престижа на Световната империя, а цивилизацията ѝ била най-високоразвитата в тази половина на света. Рано или късно тя щяла да погълне близкитеси съседи от Балканския полуостров въпреки блестящата поредица от ханове, успели да споят в един народ славяните, прабългарите и всички останки от други племена на полуострова.

Макар че понякога обликът на България да се засенчва от облаци, тя може да бъде доволна от своята история. Първата българска държава ѝ завещала славни спомени. Нейният величествен път се губи в мрака на далечни времена, минавайки и през ВРЕМЕТО НА САМУИЛ с неговия кипящ от страсти двор край високопланинските езера на Македония...”

Из книгата „ The History of the First Bulgarian Empire.“ G. BELL & SONS Ltd, London (1930). Българско издание „История на Първото българско царство“. Изд. къща „Иван Вазов“ /“Силует“ ООД, София (1993).

Владислав Савич – сръбски историк и публицист

„Който с умни очи се вгледа и днес в историята на тази трагедия за ослепените хиляди български войници, той не може редом с ужаса да не усети и вярата, че един народ, който е преживял подобна трагедия и пак е останал жизнеспособен и здрав, е осигурил за себе си реално безсмъртие.

Варварската постъпка на Василий Българоубиеца е символична с това, че същото заслепяване на южните славяни трае и до днес. За да сломи тяхната сила, Византия е знаела, че трябва да им вземе зрението, сиреч да ги затвори в тесни планински хоризонти, от които те не са излезли и до днес – след хиляда години.“

Из книгата „Бълг ария: минало и настояще“, София (1937).

Реплика на монета от времето на цар Самуил, изработена от скулптора Петър Петров по повод 1000-годишнината от смъртта на цар Самуил

Димитър Талев

Ничком пред слепците

Той ги гледаше с широко разтворени очи, дигнал високо глава да ги види по-добре, да ги види всичките до най-последния между тях, най-нещастния между тях. И дълго стоя мълчалив и неподвижен, само вятърът подухваше дългите му бели коси. Сетне колената му почнаха негли сами да се присвиват, той се приведе и двете му колена отеднаж тупнаха върху влажния пясък. Поклони се царят ниско, на колена пред ослепените войници, и промълви най-добрите думи, които можеше да им каже:

– Деца мои, синове мои... Войници мои добри, войници мои храбри, народе мой...

Не каза нищо повече. Нямаше повече и по-ясни думи за неговата мъка.

Пристъпи племенникът му Владислав, също и войводата Богдан, челникът на новия полк Георги Кичава, да му помогнат да стане, но той пак ги отстрани. През тълпата на слепите премина някакъв бърз шепот, някой високо изохка, после те всички замлъкнаха като по даден знак.

Старият цар Самуил стоеше на колена пред тях...

Изправи се сам. Ала изеднаж цял потрепера и се полюшна. Княз Владислав едва успя да го задържи да не падне върху пясъка... Съвзе се от припадъка в леглото си. Видя най-напред Ирина Радомирова, тя седеше на столче до главата му. В стаята тихо трептеше светлината на няколко свещи. Той изви едва-едва очи към снаха си и промълви:

– Кажи да се погрижат за тях. Да ги нахранят. Да ги пооблекат. Да ги приберат някъде.

– Да, татко. Нахраниха ги, превозиha мнозина и тук, на острова, по войнишките помещения. А ти, татко, как си? Боли ли те нещо? Искаш ли нещо?

– Душата ме боли. Душата.

После дълго мълча. Макар да изпадна в такава слабост, мислите му бяха ясни. Той мислеше за ослепените – колко ли бяха те? Хиляди. Всичките му войници, които Василий бе успял да плени в Клидионската теснина и в последния бой при Струмица. Той ги жалеше и чувстваше пред тях някаква голяма вина. Сега бе оживял както никога и страхът му за царството. С тия слепи войници войската бе разбита. Той помълча, сетне тихо рече:

– Какво е цар без войска? Без царство. Без народ. Нищо!

Из книгата „Самуил. Роман – летопис за края на Първата българска държава в три книги.“ Изд. „Български писател“, София (1984).

„Св. благоверни Княз Александър Невски“.
Мозаична икона от XX век и реликварий със свети мощи.

Храм и паметник

За пръв път камбаните бият тържествено при превземането на Одринската крепост през Балканската война

На 12 септември 1924 г. тържествено е осветен ставропигиалния храм-паметник „Св. Александър Невски“ – катедралната църква на Българския патриарх и един от най-големите източноправославни храмове в света.

На 12 септември 1924 г. тържествено е осветен ставропигиалния храм-паметник „Св. Александър Невски“ – катедралната църква на Българския патриарх и един от най-големите източноправославни храмове в света.

Издигнат е в памет на хилядите руските воители, загинали през Руско-турската Освободителна война от 1877-78 г. Идеята за неговото построяване принадлежи на големия български държавник Петко Каравелов. Тя е взета присърце от княз Александър I Батенберг. Решението за построяването му е гласувано от Учредителното събрание.

Основният камък е положен през 1882 г. Първоначално проектант е Игнатий Богомолов, а сетне проф. арх. Александър Никанорович Померанцев (1848 – 1918), професор в Художествената академия на Петроград. Той пресъздава творчески идеите на византийското християнско изкуство. Детайлите по фасадата и многобройните арки и фризове са украсени с каменни пластики, проектирани с елементи от плетеници със старобългарски мотиви.

Сградата се строи в продължение на девет години и струва пет и половина милиона лева. Строителството е завършено през 1912 г.

Официалното освещаване става през 1924 г. с тридневни богослужения.

Оттогава на празници се водят редовно богослужения с участието на голям смесен хор. Понастоящем негов диригент е проф. Димитър Димитров.

Всички средства по строежа даряват българи от страната и чужбина.

Камбанарията е висока 53 метра. Окачени са 12 огромни камбани, отляти специално за храма в Русия.

Осемдесет и два стенописа и икони представят Св. Троица, Стария и Новия Завет, български и руски светци. Общо в храма са изложени 400 образци на християнското изкуство.

Фасадната мозаична икона на Св. Александър Невски е дело на художника Антон Митов.

Руският патриарх Кирил и Българският патриарх Неофит отслужват празнична Св. литургия в храма „Христос Спасител“, 24 май 2014 г.

На 24 май 2014 г. в Москва се състоя съвместно честване на светлата памет на Светите братя Кирил и Методий и на Деня на българската култура и славянската писменост. Предстоятелите на Руската и на Българската православна църква – патриарсите Кирил, който чества и своя имен ден, и Неофит – отслужиха празнична Св. литургия в катедралния храм „Христос Спасител“.

В съслужение с тях бяха десетки архиереи и свещенослужители от православните църкви, сред които и членовете на българската църковна делегация.

В честванията взеха участие представители на Константинополската, Александрийската, Антиохийската и Йерусалимската патриаршии, на Гръцката православна църква, Православната църква на Чешките земи и Словакия и Православната църква в Америка.

Другите негови икони са изработени в Италия.

Северният олтар е посветен на славянските първоучители Св. Св. Кирил и Методий.

Южният олтар е посветен на Св. цар Борис Покръстител.

Олтарите са стенописвани от български художници и чешкия художник Иван Мърквичка.

Като цяло храмът представлява своеобразна славянска православна антология на изкуството.

На 4 януари 1953 г. Българската православна църква провъзгласява храма за патриаршеска катедрала. Три години се възстановяват повредите от бомбардирките през Втората световна война. През 1994 г. мозаичните икони се реставрират със смалтов материал в Чехия.

През 1998 г. Българската православна църква получава в дар частица от мощите на Св. Александър Невски, която е

изложена днес за поклонение.

По изключение в храма са състояли опелата на цар Борис III (през 1943 г.), патриарх Кирил (през 1971 г.) и Борис Христов (през 1993 г.).

Тази година за пръв път на площада пред храма бе поставена операта „Борис Годунов“ от Модест Мусоргски по повод 100-годишнината от рождението на Борис Христов.

През 1964 г. Криптата в храма е превърната в изложбена зала с икони, щампи, графика и приложно изкуство. В нея се съхранява и основният камък на храма. Тя вече е наречена Музей за християнско изкуство.

Първоначалната идея за храма е доразвита в апотеоз на всеславянското единство с представянето на руски, български, сръбски светци, великомъченици и мъченици.

Хонорий, раб Христов

Уникална гробница на виден Сердикийски епископ е отворена за посетители

Като част от подземния археологически музей под базиликата „Св. София“ в София бе открита за посетители съхраняваната под стъклен похлупак северозападно от входа на храма гробница на Хонорий. Тя се откроява сред 50-те градежа със същото предназначение, открити наоколо. Името на починалия е написано на латински и гръцки в разчетения текст:

„Хонорий, раб Христов, слава на Отца и Сина и Светия дух“.

Според археолозите всичко сочи, че погребеният е бил личност в християнското общество на древна Сердик и това е „вечният дом“ на епископа, упоменат под това име сред участниците във Втория вселенски църковен събор, проведен в Сердика през 343-344 г. Вътрешността на полуцилиндричната тухлена гробница е изографисана с фрески на бръшлян, палма, върба и кръстове. При разкопаването ѝ в погребалната камера са намерени кости на възрастен човек с глава на запад.

Социализирането на гробницата включва свързването ѝ с тунел към подземния археологически музей под базиликата, който за година и половина от отварянето си е бил посетен от 300 000 души.

Тангра или Христос

Св. Боян-Енравота Воин – първият български християнски мъченик

Христо Буковски

На десетина километра от Велики Преслав има основи от пет черкви. Четирите са от IV в. и са обслужвали готския духовен център на Вулфила, ръкоположен през 337 г. за епископ от константинополския патриарх Евсевий – покръстител на Константин Велики. Точно на същото място върху наклонената тераса на няколко стотин метра от десния бряг на Тича през 822 г. кан Омуртаг вдигнал укрепен дворец (аул), укрепен с ров, землен вал, вътрешна крепостна стена от дялани каменни блокове и казарми за явно голямата охрана на владетеля.

Като син на кан Крум, който видял много зло от ромеите – най-яроствните му и изключително подли противници – докато отбранявал от тях България между 814–831г., Омуртаг определено недолюбвал хората, които изповядвали константинополския образ на вярата в Христа. От ревност към изконната вяра на предците си дори наредил на всички християни в България да ядат месо по време на великите пости. Когато 14 епископи и свещеници отказали да се подчинят, били убити. Предизвикателството, че така всеки от тях се сдобил с мъченически венец, не го притеснило. Дори да не е нарочно, изглежда най-малкото символично, че неговият аул засякъл южната част на голямата готска базилика, която несъмнено е била разрушена, а на около половин декар редом археолозите открили „езическо култово съоръжение, където са били правени жертвоприношения“.

Още по време на своите бойни походи кан Крум взел в плен константинополския епископ Кинам и Омуртаг бил много огорчен, когато неговият първороден син Енравота започнал много жадно да слуша неговите поучения. Затова опитал да въвлече ромея в обредна трапеза на изконно българска служба. Понеже Кинам отказал да почете ритуалното богослужение, наредил да го хвърлят в затвора. Енравота изглежда му съчувствал, затова баща му го лишил от правото да го наследи и трона на покойния кан заел Маламир (Званица, вторият, навярно бил починал).

Според Охридския архиепископ Теофилакт, грък по народност, Енравота помолил брат си да му даде Кинам. Понеже на голям брат не се отказ-

ва, Маламир извел пленника от затвора и го подарил на брат си като роб. Тогава князът приел от него християнското кръщение под името Боян (което значело Воин). Канът приел това като предателство спрямо родовите традиции и влечение към изконните врагове – ромеите – затова около 833 г. призовал батко си да се откаже от чуждата вяра. Братът дръзко отхвърлил такава възможност:

„Св. Боян-Енравота“.
Стенопис от XX век

„Тази вяра, заради която сега аз умирам, ще се преумножи на българската земя, въпреки опитите ви да я възпрете чрез моята смърт – заявил той според Теофилакт, когато бил обречен на участта за предателите.“

Кръстният знак ще бъде побит навсякъде, ще се въздигнат Божи храмове и чистите свещеници ще служат на чистия Бог, и жертвоготовно ще въздадат възхвала на жизнедавящата Троица“.

А преди да го посече мечът, на брат си казал:

„Идолите, заедно със жреците и техните небогоугодни капища, ще се срутят и потънат в небитието, сякаш никога не са съществували. А единствен ти (Маламире), след много лета, ще погубиш безбожната си душа, не получавайки нищо заради жестокостта ти.“

И Маламир скоро умрял, а нямал рожба, та го наследил синът на княз Званица кан Пресиян. Неговият първородник княз Борис-Михаил наложил християнството за държавна религия на България. От това време редом с готските черкви от IV в. в руините на Омуртаговия аул археолозите откриха и българска трикорабна базилика от IX-X в. – с три апсиди и едноделен притвор, дълга почти 25 м и широка 16 м. Олтарът ѝ бил разположен в три полукръгли отвътре и

тристенни отвън апсиди, който е двусъставен, защото към него се отнася и дълбокото 3 м предапсидно пространство. Архитектурният план на храма е близък до някои от базиликите в Плиска и манастирската черква при с. Равна от втората половина и последните десетилетия на IX в., които са величествени и въздигнати по царска воля.

Ширината на основите в олтарното пространство – 1,30 м на надлъжните фасадни зидове и 1,60 м на централния кораб – подсказват, че сградата е имала масивна покривна конструкция от три полуцилиндрични свода, като този над средния кораб се е извисявал над останалите. Градежът е бил монументален, защото запазените на място в основите масивни каменни блокове са с размери 40x40 x30 см.

Подът на черквата лежи върху улица от източната порта на цитаделата до източната порта на палисадата, която пресича южната част на някогашната голяма готска базилика и мястото на предхристиянските служби.

Според изследователите, значителните размери и монументалният градеж показват, че изграждането на българската базилика е свързано с държавната власт.

Размерите на църквата, а така и една интересна находка – желязно писало за писане върху навосъчени дъсчици, каквито са се използвали при обучението на ученици в манастирските училища – да изписват красиво новопреведените християнски книги, дават основание да се предположи, че тук е съществувал цял манастирски комплекс.

Тогава за мъченик бил провъзгласен Св. Боян-Енравота, княз Български.

Макар Българската църква да го смята за първия светец от български произход, наметта му на 28 март се празнува в българските храмове, само като споменават името му.

Черквата „Св. Георги“ в Преспанското езеро

Гонител на християните Езичникът кан Омуртаг

В българската история управлението на кан Омуртаг (814 – 831) с основание се величае като епоха на съзидателното начало. През 815 г. с Византия бил сключен 30-годишен мирен договор. Неговите условия били изписани върху мраморна колона. По такъв начин българската дипломатия бележи голям напредък, като възприема опита на византийската дипломатия.

Нему принадлежи заслужената слава на първостроител на материалната култура на IX век. С името му се свързва възстановяването на опожарената Плиска – от укрепен военен лагер тя била превърната в истински средновековен град, заобиколен с яки каменни стени. Към великолепните постройки, с които той украсява столицата, на първо място археолозите сочат т. нар. Омуртагов дворец, езическото светилище, много обществени сгради и др. За строителния размах на „великия кан Омуртаг“ свидетелства Търновският надпис в църквата „Св. 40 мъченици“.

Вероятно неговата съпруга е била славянка. Техните синове носят имената Енравота, Званица, Маламир.

Образът на кан Омуртаг е запечатан върху миниатюра от Мадридския ръкопис на Йоан Скилица и в неговия медальон. Върху него той е изобразен с облеклото и инсигниите на византийските императори. Облечен е с туника и хламида, закопчана с кръгла фибула. В дясната си ръка държи торбичка с пръст като напомняне, че е простосмъртен човек. В горната част е изписано на гръцки език „КАН СЮБИГИ ОМУРТА Г“, сиреч великият кан Омуртаг. Известно е, че той е разполагал и с правото на върховен жрец, който принадлежало на Тангра пред християните с цел да ги приобщи към езическата си вяра.

Във византийската императорска идеология кръстът се превръща в най-важен белег на властта.

Златен медальон
на кан Омуртаг

Основи от градежите в Готския център и аула на кан Омуртаг

„Св. апостол Петър“. Стенопис от черквата „Св. Св. Теодор Стратилат и Теодор Тирон“ в Добърско (1614).

Латините помнят

Джовани Тарканиота

„Но Самуил със своите българи по това време бил опустошил всичко наоколо в Тракия, Македония, Гърция и в Морея. Императорът изпратил против него Никифор Уран, претор на Запада. А той се бил разположил на единия бряг на реката Сперхей, където на другата страна се намирал Самуил със своите българи...“

Станало така, че императорът, който ожесточено продължавал битката, можал да вземе повече от петнадесет хиляди пленници и заповядал да им избодат очите, като оставили във всяка група по един, за да ги води, но затова все пак лишен от едно око. При тази гледка, казват, Самуил толкова се разстроил, че изпаднал в тежко състояние, паднал на земята полумъртъв и без да престане да охка, умрял окончателно, като оставил своя син Габриел да го наследи...“

Джовани Долиони

„Тогава владетел на българите бил Самуил, който, като обсадил западните части на Империята, имал голямо пространство от придобита земя. Поради таз причина, слад като свършила враждата му със Склир, императорът лично се включил с войската си в битките. Нападнат от Самуил в ариергарда на войската си, той получил толкова големи щети, че бил принуден да удари на бяг и да се спаси във Филипопол...“

Паоло Рамузио

„След продължителните войни между византийци и българи Василий бил преименуван „БЪЛГАРОУБИЕЦ“, сиреч победител на българите.“

Дионисиус Петавиус

„Василий покори на своята власт България в течение на една продължителна война. Крал Самуил беше победен, 15 хиляди от войниците му бяха ослепени, а на всичките им началници, които вървяха пред тях, бяха оставени с по едно извадено око.“

Казват, че като видял това, Самуил изгубил свят и паднал на земята като мъртъв, а и не след дълго починал, като оставил царството на сина си Гаврил...“

(XVI)

И Ватикана тачи Самуил

Преписка между Цар Калоян и папа Инокентий III

Писмо до Цар Калоян
до папата

Преди 27 ноември 1202 г.

„Пресвети отче, вие ни известихте чрез вашето свето писмо да ви съобщим какво желаем от Римската църква. А нашето царство иска от апостолическия престол ние да бъдем утвърдени като с майчинско чувство от нея. На първо място ние искаме царска корона и достойнство, според както са ги имали нашите стари императори. Както намираме записано в нашите стари книги, един от тях е бил Петър, втори САМУИЛ и други, които са ги предхождали по царуване...“

Отговор на папата
до цар Калоян

27 ноември 1202 г.

„Ти поиска смирено Римската църква да ти даде корона, както се чете във вашите стари книги, че е дала на Петър, САМУИЛ и на другите твои ЗНАТНОПАМЕТНИ предци. Ние прочее, за да се уверим в това по-добре, наредихме да бъдат прочетени внимателно нашите регистри, от които ясно узнаваме, че в подчинената ти земя са били короновани много крале...“

Златопечатник
на Цар Калоян
до папата

1204 г.

„Тъй като е угодно на Господа наш Иисус Христос да му въздигне господар и император на цяла България и Влахия, аз издирих в писанията и книгите на нашите предци и законите на блаженопочившите императори-наши предшественици, отгде те са получили кралството на българите и императорско утвърждение, корона за главите си и патриаршеско благословение. И като изследвахме грижливо, намерихме в тези писания, че тези блаженопочивши царе на българите и власите и наши предшественици Симеон, Петър и САМУИЛ са получили корона за своята империя и патриаршеско благословение от пресветата Божия Римска църква и от апостолическия престол, от княза на апостолиите Петър и пресветия наш отец и вселенски патриарх папа Инокентий Трети...“

Балдуиновата кула.

Издигната на хълма-крепост Царевец в Търновград

Цар Калоян е сред първите пълководци в средновековната история. На 14 април 1205 г. в битката при Одрин българските войски разгромяват елитните войски, предвождани от император Балдуин Фландърски по време на Четвъртия кръстоносен поход, предприет с подкрепата на папа Инокентий III. Тогава загива цветът на западното рицарство, а Балдуин е пленен и отведен в Търново. Това съкрушава завинаги мощта на Латинската империя и тя преставя да играе първенстваща роля в Европа, като се слага край на набезите към Божия гроб.

Столетие след Самуил с поредица военни победи и успешна дипломация Втората българска държава спечелва завиден престиж и се превръща в решаващ фактор за съдбините на Европейския Югоизток.

Пластична антропологична възстановка на лицето на цар Калоян. Направена от проф. Йордан Йорданов по черепа в гроб 39 в черквата „Св. 40 мъченици“, Търново. Експонат на Националния исторически музей в София.

Писмо на папата
до кардинал Лъв

15 септември 1204 г.

„Наистина от старо време в България последователно мнозина крале са били короновани чрез апостолическата власт, като Петър и САМУИЛ и някои други след тях...“

Златен пръстен-печат на Цар Калоян. Открит във Великата лавра при търновската черква „Св. 40 мъченици“ през 1973 г.

Заради многобройните си победи над Византия Цар Калоян е наричал самия себе си „РОМЕОУБИЕЦ“. Това прозвище обаче не е останало в българската история, нито се употребява понастоящем като название на улици, селища и прочее!...

„Българският народ е древен и велик.“

Йосиф Асемани – папски библиотекар

Свидетелят Михаил от Девол

Борбата на българите срещу византийската еспанзия през X-XI век

Проф. д.и.н. Илия Г. Илиев

Трагичните за България събития отпреди 1000 години са намерили сравнително подробен отзвук в изворите от епохата. Както е добре известно, основен източник на сведения е хрониката на византийския историк Йоан Скилица (ок. 1040 – ок. 1101), а добавките към нея, направени през XII в. от епископ Михаил Деволски, са я дообогатили с безценни за нас българите подробности.

Трудът на деволския владика е запазен в т.нар. Виенски препис (Codex Vindobonensis Historicus Graecus LXXIV) от XIII-XIV в., съхраняван във Виенската национална библиотека. Появата на такъв писмен паметник през далечното XII столетие в един от периферните центрове на старобългарската книжовна култура не е изненада. Три века по-рано, в края на IX в., в този пограничен по онова време български комитат били поставени основите на Деволското (по-късно Деволско-Охридско) книжовно и литературно средище – огледален образ на възникналия по същото време в Плиска и по-късно в Преслав столичен културно-просветен център.

През 1118 г. Михаил Деволски завършил собственоръчен препис на част от хрониката на Йоан Скилица, отнасяща се за периода 976–1057 г. Това става ясно от неговата приписка, оставена на лист 106v в ръкописа:

„Написа се от ръката на епископа на Селасфор, сиреч Девол, Михаил; завърши се на 24-я ден от месец април, единадесети индикт, в годината [от Сътворението на света] 6623 (=1118 от Рождението на Христа)“.

В неговия труд срещаме цяла галерия от непознати нам от други извори сурови и жестоки воители от преломното време, описано в хрониката на Скилица. Блестят с подвизите си самият Самуил, заловил от засада дука на Солун – патриций Йоан Халдос; престолонаследникът Радомир, лично умъртвил с копието си стратега на Солун

Теофилакт Вотаниат; братята Самуил и Аарон, командвали лично битката при Траянови врата (986), където император Василий II едвам избягал от българския обръч; българският защитник на Колидрос, Димитър Тихон, предал обсажданата от византийците крепост, но само при условие да му бъде разрешен свободен изход заедно с неговата войска, за да се завърне при цар Самуил; българските военачалници, отбранявали в продължение на осем месеца Видинската крепост от войските на василевса, при което дори изнамерили средство за гасене на „напалма на древността и Средновековието“ – т.нар. гръцки огън (у Михаил Деволски е наречен мидийски, т.е. персийски); последният владетел на Първото българско царство – Иван Владислав, загинал геройски при обсадата на Драч; българските велможи Елемаг и Гавра, дръзнали да вдигнат въстание срещу Василий Българоубиец в зенита на неговата мощ, само година след покоряването на България.

Не липсват и образите на предателите и малодушните, на тези, които заради почестите и богатството били готови на всичко. Такива били преди всичко дъщерите на Самуил и съпругата на Иван Владислав, които разиграли гротескна сцена на взаимна ненавист пред очите на победоносния византийски василевс и го принудили да ги укротява с щедри почести и дарове. Кавхан Теодор се поблазнил да обещае на Василий II, че ще наеме убиец, който да ликвидира българския цар Иван Владислав, но

сам станал жертва на лицето, на което лекомислено се доверил.

Стратегът Николица сложил оръжие пред Василий II, макар да имал зад гърба си „първия и най-боеспособен отряд на Самуил“. Управителят на вътрешните крепости на България – Богдан, който „държал за императора отдавна и отстранил тѣста си Матеица“ (очевидно противопоставящ се на неговото родоотстъпническо поведение).

Епископ Михаил Деволски проявява голям интерес към българското минало и едва ли причина за това е само фактът, че паството му се състояло предимно от българи. Проф. Васил Златарски допуска, че важноста на добавките говори по-скоро за български произход на техния автор. Според Васил Гюзелев и Георги Николов източникът на сведения, от който е черпил Михаил Деволски, са незапазени до днес български царски летописи.

И наистина някои от добавките, направени от деволския епископ, са единствени по своята стойност и ни помагат по-добре да разберем някои от обратите на българската история от превратното време на българо-византийския двубой от последните десетилетия на X в. и първите на XI в. Едва ли трябва да се съмняваме, че деволският епископ Михаил, живял и събирал сведения за българската история в края на XI и началото на XII в., бил свързан с паството си с нещо много по-голямо и по-силно от обикновената любознателност и старание да остави след себе си по-пълнен и прецизен текст на преписаната част от хрониката на Йоан Скилица. А ако наистина в неговата библиотека се е съхранявала българска царска хроника, съмненията за българския му произход биха изглеждали съвсем неоснователни.

Манастирът „Св. Наум“ в Охридското езеро

Петър Караангов

Слово за Климент Охридски

Клименте, първоучителю,
първи звук от звънеца
на моето южно училище,
първо име
върху моята първа тетрадка...
Седем хълма
като седем светилника
със седем посоки горяха
върху тържествената земя
на България.
Ти –
поглед на птиче око
във душите на своите братя –
дойде, за да сложиш свец до свецта,
светлина до светлината.
Хилядолетия вече ваят дъждовете.
Хълмове варовити се станят,
смаляват се,
вехнат вековни дървета
във крайезерни градове,
бели кости на ханове и на орли
потъмняват...
Само стълбовете
на моите букви сегашни
още пазят твоите светли наследства.
Превъзможвайки трудни глаголици,
расне името на моята татковина.
Искам като тебе
да нямаме сън на очите си
и грижата за народа си
да бъде едничката наша храна.
И аз като тебе мечтая да дам
прости и ясни слова
за нашите празници.
Искам да видя лицето ти
и разумно да го позная.
„Виж плодовете ми!...“ – казваи.
Вярно,
плодовете на твоите благи дръвчета
лежат върху дланите ми хилядолетни
като луни
и други звезди и слънца.
Докато съществува
духовното твоё начало,
докато има земя
като медна гравюра,
запазила твоя праобраз,
докато има кирилска азбука,
ще кръцаваме своите университети
на твоето име преблаго,
Клименте Охридски,
първоучителю,
първ учител на българите.

(1979)

„Сватбата на Самуиловата дъщеря Мирослава с Ашот, сина на загиналия солунски управител Григорий Таронит“. Миниатюра от Мадридския препис на Хрониката на Йоан Скилица (XVII-XIII в.)

Болонският университет днес

Д-р Булгаро

Болонският университет е свързан с прочут средновековен юрист

Капелата Санта Мария деи Булгари се намира в палата Аркиджиназио в Болоня. Той е първият университет в града, построен през 1562 г., но като университетски център Болоня датира от XI в. и е първият в света. Оттогава, в продължение на пет века, учебните занимания се провеждали в домовете на преподавателите или в сгради, нарочно взети под наем за това.

Всъщност Капела деи Булгари е построена на мястото на църква, намирала се до дома на прочутия юрист Булгари – роден през първата половина на XII век. В този дом той преподавал и раздавал правосъдие, позовавайки се на римското право, приложено в съвременните за тогава условия. Неговите съдебни решения имали законодателски принцип. Наричали го „Златоуст“, заемал и длъжността „имперски викарий на Болоня“. Понеже бил извънредно важна личност, мястото, където живеел, наречено „курия“, било на неговото име „Булгари“ или „Курия Булгари“. Във връзка с това и самото му име, анализите припомнят, че като глосатор, както наричали в Болонския университет специалистите по римско право през Средновековието, неговите законови интерпретации са обозначени с Булгаро, Болгаро или Бургаро или само с буквата „Б“. Малкото запазени исторически източници доказват, че е родом от Болоня.

Потънал някъде в историята, той не произлиза от знатните италиански фамилии Булгаро. Историците го представят като човек с аристократичен нрав, умеещ да прави разлика между право и морал или между това, което едното забранява, а другото позволява.

Починал през 1167 г., като оставил на поколенията много полезни решения и ръкописи от юридически и обществен характер. И мистерията около произхода и името си Булгаро, което остава във времето с мястото, където той живял в центъра на Болоня и наследено от малката църква.

Разрушена частично от бомбардировките в края на Втората световна война, Капела Санта Мария деи Булгари успява да съхрани част от великолепните стенописи от XVI в. на местния художник Бартоломео Чези, определени като „История на живота на Богородица“. Чудо спасява от бомбите стенописа от края на XVI в., представящ над олтаря Благовещение – дело на фламандския художник Денис Калверт.

В капелата Санта Мария деи Булгаро се извършват само погребални обреди на изключително заслужили професори от местния университет.

Потомци на Апепините

Фамилия Фризинга има документи като наследник на цар Самуил

Георги Тахов

Генеалогичното дърво на фамилията Миструци Ди Фризинга започва от Самуил и е от два клона: единият – преминаващ през династиите на Византия, и вторият – съединяващ се с италианската фамилия. Всички родови разклонения са проследени най-подробно чак до 1953 г. С особено значение е оригиналният документ – извадка от стр. 103, том XXVII под № 7046. Родословното дърво започва изрично с надписа: „Империя на българите“ (на италиански). Под Империя на българите, четем:

SAMUEL + 1014 986 ZAR
DES BULGARES.

В Италия и до днес съществува специална институция, която определя фамилиите, имащи право да бъдат вписани в Златната книга на древните родове. Книгата се нарича Tabella per l'iscrizione nei libro d'oro della polilla Italiana. За да извоюва правото си на вписване и присъствие в споменатата книга, съответната фамилия трябва да представи научно проверени свидетелства. И едно съществено обстоятелство – в libro d'oro имат право на вписване и италиански родове, чието потекло е от чужда династическа кръв. Генеалогическото дърво на фамилията Миструци ди Фризинга е добило правото си на вписване между знатните фамилии благодарение представените проучвания и документи, по един екземпляр от които се депозират в архива на Министерството на вътрешните работи. Издаденият препис от стр. 103 е подпечатан с три държавни печата. Датиран е от 1955 г., заверен лично от секретаря на канцеларията на Министерството на вътрешните работи на Италия. Четвъртият документ е издаден в Рим на 20 юли 1953 г. и е заверен с печата на библиотеката на Министерството на вътрешните работи на Италия.

Фамилията поставя като начало на генеалогическото си дърво Империята на българите и царя на българите Самуил – фиксирана е годината 1014. Самуил умира на 6.09.1014 г. Преди титлата цар на българите е изписана годината 986-та. Както се вижда, използван е терминът „Империя на българите“, а не Царство България.

Изобилни данни за Самуил оставя Йоан Скилица, цитирайки комитопулите, братята „Давид, Мойсей, Арон и Самуил“, синове на могъщ бъл-

гарски комес. Това сведение допълва известният Кодекс, в който се споменават имената на бащата Никола и майката Рипсимия. По наследство властта поемат синовете. Цитираните Давид, Мойсей, Арон и Самуил застават начело на българските земи, особено след пленяването в Цариград на законните престолонаследници, цар Борис II и Роман. Борис II успял да избяга от Цариград, за да помогне на отечеството, но на границата някакъв полуглух български граничар не го познал, по дрехите го помислил за византиец и го убил.

В генеалогичното дърво точно под името на цар Самуил е неговият син Гаврил Радомир, Габриел по италиански. Зад името е годината 1015. Внучката на Самуил Мария, дъщеря на Гаврил Радомир, се омъжва за Андроник Дукас. Той се свързва с внучката на българския владетел, за да си осигури знатна царска линия. Между другото, остатъците от болярството на Самуил е използвано широко в династическите борби на Византия. По това време император Йоан IV Диогенес е жестоко разбит от турците при Зикерт и е в тежко положение. За погрома спомага и самият Андроник Дукас, съпругът на Мария. Императорът е пленен, по-късно – освободен, но междувременно друг се е настанил на трона му – лукавият Михаил VII. Още преди императорът да се прибере в Цариград, Михаил VII е заловен и пленен. Андроник е награден, въпреки че също има стремеж да вземе престола.

Ослепяването, кастрирането и убийствата между претендентите за византийския престол са били нещо естествено. От 107 византийски императора само 34 завършват живота си от естествена смърт. От тези, които са се спасили, 18 са били скопени, ослепени или обезобразени, 12 завършили живота си в манастир или в затвора, а 11 загинали при „неизяснени обстоятелства“.

В лето 1123-то на семейство Андроник Дукас и Мария се ражда дъщеря. На нея било дадено името Ирина, така се казвала майката на Мария, българката Ирина, съпруга на Гаврил Радомир, снаха на Самуил. За нея синът на Самуил се оженва в 996 г. Това е втори брак на Гаврил Радомир. Първата му жена – дъщеря на унгарския крал, от която добива син Петър Делян, била пратена в манастир.

Ирина Андроник Дукас, „от коляното на Самуил“, по-късно се омъжва за Алекси I Комнин. Под неговото име в документа е отбелязано: 1081–1118 Император на Византия. Женитбата му също не е случайна – Ирина Дукас носела българска царска кръв на Самуил. Съпругът ѝ изземва властта от Никифор III, като успява да разбунтува армията и да завладее Константинопол с помощта на наемници, между които – несьмнено и българи.

От брака на Алекси I Комнин и Ирина се ражда Теодора. За нея се оженва Константин Ангел, който възползвайки се от брака, също се възкачва на престола. Както е уточнено в генеалогическата схема, от този брак се раждат трима сина: севастократор Йоан Ангел, Михаил I и Михаил II. Последният от синовете – Михаил II, деспот на Епир и Солун, има дъщеря Елена, която в 1259 г. се омъжва за италианския граф Манфред IV Маркиз де Салус (1266-1340 г.). Те имат дъщеря, която кръщават Виола. Тя на своя страна се омъжва за владетеля на Милано – Лукио Висконти. Двамата стабилизират Милано като град-държава и благодарение на произхода си, поставят началото на нова династия. Ражда им се момиче – Катерина, което в 1342 г. се задомиява с Франческо II Д'Есте, маркиз на гр. Ферара.

По това време България е пред своята агония. В 1393 г. пада Търново, а през 1396 г. загива и Видинското царство. Оттук нататък е обяснимо защо Италия приема толкова много бежанци от нашите земи. Синът на Катерина е Ацо Д'Есте (сравни с българското Ачо, умалително от Ангел), починал през 1415 г. Дъщеря му Орсина (сравни с българското име Орсо) се омъжва в 1422 г. за Фредерик, граф на Порча. Няма да проследяваме останалите фамилни връзки. Същественото е, че Клара (Бистра) Дел Латоре в 1695 г. се омъжва за Себастиан II, Миструци Ди Фризинга. Последният, който се е считал за наследник на Самуиловата фамилия, до събирането на документите е Андре III (Андрей).

В град Фризинга и днес живеят лица, които се считат потомци на тази българска владетелска фамилия. Към пакета документи е и споменатата „Таблица за вписване в Златната книга“, като Делото е заведено с документ 7046 и носи държавния печат от 8 юли 1955 г.

Семинар за цар Самуил в Одрин

Делото на цар Самуил и българският цивилизационен избор

На 10 септември 2014 г., в град Одрин, Република Турция, в българската църква „Св. Св. Константин и Елена“ се проведе международен научен семинар на тема „Делото на цар Самуил и българският цивилизационен избор“. В работата на семинара участваха студенти, докторанти и преподаватели от Университета по библиотекознание и информационни технологии, както и представители на българската диаспора в този тракийски град.

Приветствие от името на министъра на културата на Република България доц. д-р Мартин Иванов прочете българският консул в Одрин Руско Георгиев.

В работата на семинара взе дейно участие Мария Чакърък – председател на читалище „Просвета“ в Одрин. По време на две пленарни заседания бяха представени научни доклади и съобщения относно житието на цар Самуил, Самуиловите крепости, Битолския и Самуиловия надписи. Представени бяха и сведения за наследниците на цар Самуил в Италия.

Състоя се оживена дискусия, породена от умело представените теми, отразяващи делата на великия български държавник.

Студентски конкурс

УниБИТ организира студентски конкурс за есе със заглавие „И рече Самуил Български“. Студентите са призовани да отдадат почит към забележителната историческа фигура на цар Самуил, като напишат есе, представящо въображаем диалог на владетеля със съвременния българин. Изисква се отлично познаване на ранносредновековната българска история и управлението на цар Самуил. Необходимо е да се потърси оценка на събитията от 1014 г. върху по-нататъшната съдба на българската нация, поуките от Самуиловите победи и поражения..

Резултатите ще бъдат обявени при откриването на академичната учебна година на 1 октомври 2014 г. Есета, класирани на първите три места, ще бъдат наградени.

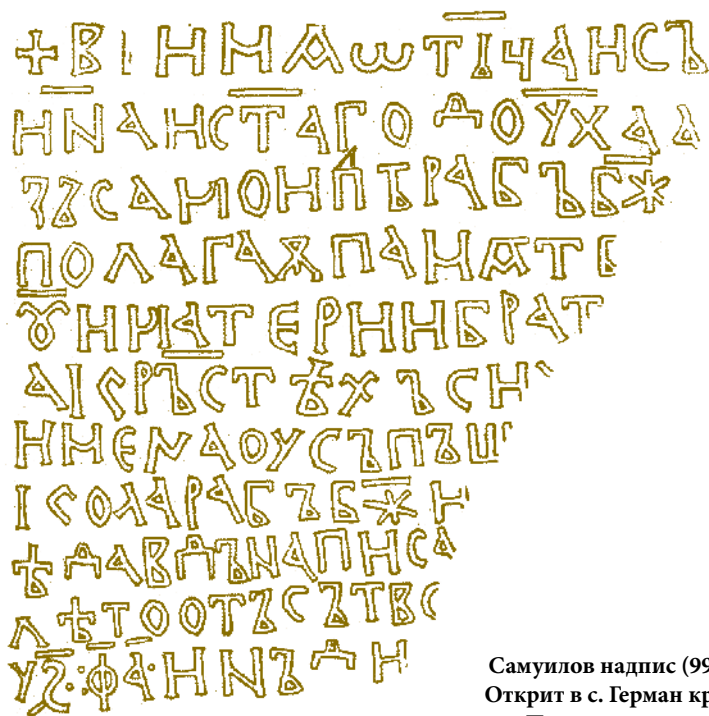
Плакат на семинара

Ректорът на УниБИТ проф. д-р ик. н. Стоян Денчев открива семинара В. „Едерне хабер“ („Одрински новини“), 13 септември 2014 г.

Говори консултът на Република България Руско Георгиев в Одрин

Самуилов надпис (993).
Открит в с. Герман край
Преспанското езеро

Печат на българската гимназия „Д-р Петър Берон“ в Одрин.
Основана през 1896 г. и закрыта през 1918 г.

Съдбовна тема

Атанас Пацев

Народ, живял столетия по полетата на Тракия, Македония и Мизия, всмуквал в себе си хилядолетното им изкуство и култура, не би удържал на вековното робство, без да изчезне, ако не беше създал могъщите духове на Кирил и Методий, Климент Охридски, Йоан Екзарх, Черноризец Храбър, Презвитер Козма, Поп Богомил и Боянския майстор, зографите на Св. Теодор от Патлейна, резбарите от Охрид, Скопие, Пазарджик и Пловдив. Силата на старите хроники и предания, на иконите и стенописите умее да се превъплъщава. Тя възкръсва в Паисий, пламва в Захари Зограф. Талантът дава якост на националния характер.

Българският скулптор Любомир Далчев описва дъга в живота си, подобна на народа, за когото ще твори. Роден в робство, преживял съдбата на изселник, той разбира свободата като непрестанна възможност за изграждане и усъвършенстване. Когато съдбата на художника съвпадне със съдбата на народа, това дава сила на творческото откровение.

Творецът разкрива себе си в народа и народа в себе си. Тази диалектика на съдържание и израз, на общо и единично довежда до превъплъщението на духовната реалност в материален образ.

Изкуството на Любомир Далчев е пластическа летопис на нашата историята. Скулпторът създава образите на Орфей, хан Аспарух, хан Крум, Кирил и Методий, Поп Богомил, Паисий, Левски, Ботев, Гоце Делчев.

Последните творби отново запълват ателието и мислите на майстора. „Пророкът“ и „Самуиловите войници“ са изпълнили пространството на светлия куб, където Далчев ражда в мъчителни радости своите каменни хора. Той отново крачи из живите полета на историята. Сега повежда със своето впито в същността око слепите войници. Тази творба разгръща и свързва силата на факта с напрежението на символа. Тя събира големия опит на майстора в спазматичен възел от движения, избликнали от земята. Ослепен войник! Колко жесток парадокс! Войникът – идеята за устрем и безсилието на слепотата. Драмата от нашата история протяга своята прозрачна ръка в съвременността. Самуиловите войници, един гърч във всяко българско гърло, израстват в ателието. Далчев е верен на конструктивната форма, но от някъде идват спомени за експресивния налеп. Повърхността добива вулканично въздействие.

Скулпторът Любомир Далчев, със своето творчество, възстанови най-високите критерии и не само създаде върхови ценности в нашата култура, но и утвърди общочовешката тенденция: Изкуството все повече се разгръща като основна обществена категория, в която човечеството осъзнава и съхранява своя дух. Ако чрез поколенията човекът осъществява своето физическо безсмъртие, то именно в и чрез изкуството той остава безсмъртен.

Творецът намира смисъл на своя живот в търсене на пътища към хората от различни времена и географски ширини. Задълбоченото изучаване на изкуството на Далчев отключва истинска обич към скулптора, а тази обич е пътят към разбиране, пътят към същността.

Из монографията „Любомир Далчев“, от художника Атанас Пацев (1921–1999), която е била подготвяна за печат, но спряна. Фрагментът е първото публично докосване до нейния текст.

КЪМ СВЕТЪЛ ИЗЛАЗ

Магда Петканова

Тераса в манастира.

Стена от застинали в ужас лица.

ГАВРАИЛ:

– Безкраен ужас, поход от слепци!

ВЛАДИСЛАВ:

– Днес трети ден, откакто преминават!

БОГДАН:

– Откакто Самуил е пред смъртта...

ИВАЦ:

– Пристъпят бавно, влачат крак след крак.

ГАВРАИЛ:

– Вместо очи – дълбоки черни ями –
и по лицата кървави сълзи...

ИВАЦ:

– Нещастни майки, как щеги посрещнат!

КРАКРА:

(влиза)

Кажете как е царят?

ГАВРАИЛ:

– Много зле.

ДРАГШАН:

– Да се не лъжем, Самуил е вече
в последните си дни.

Железен воин,

но преголяма бе човешината му
за удар като тоз. Не издържа...

Стая в двореца. Самуил на смъртно ложе.

САМУИЛ:

– Стоя аз пред смъртта...Но, Боже мой!

Защо не спря ръката на злодея,

на тоз злодей, във висша власт облечен?!

Във всеки дом един слепец ще влезе –

и там ще свий гнездо злочестината.

Боя се да погледна в бъднините...

О, страшна върволица от слепци –

напред ще тръгне тя през вековете.

Но, българоубиецо, почакай!

Не свършва с мене тежката борба.

Влиза Йоан с кръст и причастие.

Коленичи до леглото.

САМУИЛ:

– Стани, стани, ела да те прегърна

За прав и за последен път...Ела!

Не си роден на брачно ложе ти,

а на постелята на любовта.

Ти, сине мой, ти, плът от мойта плът...

И както скрито под кората земна

подводната река чертае път,

тъй скрито път ще търсиш за народа,

към светъл излаз да го изведеш.

Короната ний можем да загубим,

но знай: беда е,

ако загине българският дух.

Врагът отне на хиляди очите,

ти бди душите да не ослепи!

И нека българското свято слово

преко поделби и бразди раздорни

опази границите на България!

Бъди сеяч на дните, дето идат!

Ти обещаваши ли ми?

ЙОАН:

– Обещавам.

САМУИЛ:

(отпуска глава)

ЙОАН:

– Какво ти стана, татко?!...Татко!!!

Затъмнение

Когато отново светне, на терасата

боляри и войводи са кръстосали мечове
в люта схватка.

От дъното на сцената се задава Йоан.

ЙОАН:

– Безумци, Самуил е мъртъв!

Всички замръзват на мястото си.

Проклятие, междоусобни мечове,

сковали кръст за гроба на България!

От властолюбие освирепели...

Но вие сте подвластни на ръждата!

И тя, България, ще ви надмогне,

ще събере земята разтерзана,

ще се възправи, и опряна здраво

на меча на духовната си мощ –

за слънцето отново ще прогледне!

Завеса

КРАЙ

Видения под Орли камък

Михаил Кръстев

Лежах самотни, имаха нужда един от друг, за да преживеят тези мигове на тревога, която носеше родопският вятър-вечерник. Той се спускаше по вечеря и всяваше в душите тайнствата на гори и стари поселения, на вековни грехове и страстни надежди и на нещо съвсем непознато, което щяха да преживеят.

Премести ръката си, намери нейната. Откъм манастира, заедно с леки-те пристъпи на вятъра, вече идеше и молитвата на монасите. Пееха „Отче наш“. Тревогата полека-лека ги отмина... „Иже си на небесех“, повтаряше Лика и сетне: „Хлеб наш насущний дажд нам днес, прости ни дълговете, както и ние прощаваме на нашите длъжници“... Съвсем се умири светът и молитвата завършваше: „И не допускай да влезем в изкушение, и избави нас от лукаваго...“ Прошепнаха и двамата. След това вечерникът донесе „Радуйся всечистая“. Сърцата им наистина се изпълниха с радост, откровението бе сторено, Богородицата ги закриляше... И вятърът вече го нямаше, телата им се милваха, удряха се, виеха се в някакъв нестинарски танц... Лика танцуваше върху въглените, ала високо над главата си носеше икона с образа на Светата Богородица. На друга жарава танцуваше мъжът... „Не бива така, мислеше Лика, нека сме наедно, на един огън, един до друг...“ Но Лечителя се приближаваше, бяха заедно, бяха едно – плът и кръв и пак се разделяха и не знаеха накрая по кой свят се намират... Живи ли бяха, или дадоха живот на друго някакво същество?

Вятърът бе стихнал, въздухът ги упои съвсем и те се унесоха в съня си. Кобилката изцвили и ги разбуди.

Хапнаха от манастирското сирене, пиха от виното. Лика остана да разтреби край огнището, а той излезе да нагледа коня.

И отново се заслуша в пеенето на монасите, службата продължаваше и Леонтий щеше да се забави. Бяха се разбрали да намине – ей така да поговорят за деня, да им каже как е раненият и какво по-нататък ще се случи с него.

Набра шепа череши и се върна при Лика.

– Заранта на гроба му споменах и твоето име – рече тя... – Казах му за тебе.

– И какво ти отговори той? – усмихна се Лечителя.

– Последните години виждах край себе си един смирен, уморен мъж...

Какво да ми каже?

– Дошла си му повече.

– Друг му беше товарът...

– Може и друг да му е бил, сигурно... Ала до тебе трябва да има и силен мъж. Иначе...

– Какво иначе? Каква съм?

– Силна и хубава жена! – рече той. Посегна към усните ѝ, подаде една черешка.

– Срам ме е... Беше ме срам там, на гроба. Страх ме беше... А сега...

– Сега си при мене. Нали това е важно: един другиму да си даваме кураж и надежда. Днес ми се случиха много чудесии, но най-странното нещо си ти, тука, сега, разплакана, усмихната, топла, хладна като тази черешка... Само това има значение. Това побеждава и всякаква смърт. И тъгата на този ден е надмогната. Слушай как хубаво пеят в манастира. И траките са пеели при смърт, само, че весели песни, играли са своите хора на могилите, пращали са огнени стрели в небето...

Откакто я познаваше, не беше говорил толкова и с такава откровеност.

– Ще ми разкажеш ли какво ти се случи днес? – попита тя.

– Добре! Още заранта ни навести една птица. Върху Орли камък кацна орел...

– Какво? Нали затуй е Орли камък...

– Да, може всеки ден да е кацал, ала днес е Задушница. Отец Леотий чете Евангелието за своя старец Нектарий. Беше назовал името му и тогава се случи чудото...

– Прилетя орелът...

– Тогаз орелът кацна на камъка. Сетне като минавах край каменния зид, видях змия.

– А сетне видя и мене...

– Дойде и вятърът в орехите – каза накрая Лечителя.

– Хайде, сега пък и вятърът – подхвърли му Лика. – Не вярвам толкова чудеса да се струпат за един ден.

– Всеки ден стават чудеса – отвърна той, – само че ние не ги забелязваме.

– Добре, че не ги забелязваме. Аз лично бих живяла в непрекъснат страх.

– Провидението никога не праща своите поличби напразно, никога не плаши. Може само да ни предпази. Но повечето хора не могат да уловят чудото.

Тя го слушаше много внимателно, примирена, кротка, вече не искаше да му

противоречи... Той беше прав. Покори я още веднаж... Наведе очи и рече:

– И ако ти разкажа някакво чудо, дето е станало с мен, ще го разгадаеш ли?

– Да видим, разкажи ми!

– Много тихо беше на гроба му. В сърцето ми нямаше тъга като друг път.

Бързах да се върна в къщи, да нахраня момчето... Чух девера, мърмореше из двора: забравила съм го, преляла съм го надве-натри и кой знае къде съм щяла да хукна... Пожелах му да се ожени и всички край него да са живи и здрави. И си излязох от къщата. Ето ме!...

– И какво е чудото? – попита с усмивка той.

– Не знам. Кажи ми ти, Лечителю?

– Надмогнала си скръбта, тъгата. Радостта се е върнала в сърцето ти.

– Мислех си за тебе. Радостта е между нас. – Тя го погледна с благодарност.

Мълчаха. Вървеше по уличките на старинен град. Стигна вратите на крепостта. Оттатък пак беше град, ала там живееха българи, изселници от планините. Отсам бяха къщите на гърците. Уличката завива в дъното. Тълпа просяци иде насреща му. Да ги почака ли? Тялото му потрепера. Не се разбираше ден ли е или нощ, сумрак някакъв... Дали да ѝ каже какво вижда? Да се върне ли при нея...

Сумрак някакъв и просяците са при него.

„Ние сме, казват, войниците на цар Самуила.“

Войници пък не носят оръжие, в ръцете им едни гъдулки. И всички слепи, само най-високият гледа с едното си око. Къде беше чел за Самуила? Не бе Паисиевата история, беше в някаква гръцка хроника... Д-р Сливенски му я показа, посочи му и разказа, преведе му го от гръцки. Как ромеите измамили българите, пленили ги и ги ослепшили. На всеки сто войници оставили едноок. Да ги води за срам и позор в царските палати. Видял ги царят. Бил водил война с ромеите 40 години – опазил беше царството си, бе ги побеждавал в много походи и ето, че мъстта им го настигна. Стар бил този български цар. Издъхнал на място при вида на ослепените му войници. Ето ги сега пред него. Господи, къде е времето, какви пътища избродих? И никой не носи меч, нито щит. Едноокият се крепи на тояга, другите са хванали гъдулките си... Чакат, гледат ме. Да ти посвирим ли, пита водачът им, да ти попеем ли за славния цар Самуила и за българското царство?

Опънаха лъкове, засвириха, най-младият, облечен само в ленена риза, отвори уста и запя. Какво пее ли? За стари майка и баща, за хубаво либе – как ги оставил на село и тръгнал да се бие за царя; как се срещнали цар Самуила и кесарят Василий и какви думи си издумали. Пее момъкът, завърнал се сляп при своите, пее как не посмели да го приемат, за какво им е – няма си нищо, няма си очи хляба да види, няма го и хляба за него. И тръгнал да дири побратимите си. Намерил ги в едно село, Недобраско. Викали му „Недобро село“, дето намерили покой воините на Самуил. „От Недобрацко сме“, казва водачът и удря с дряновицата по земята. Не могли да орат и сеят, не виждали белия ден, само душите им повече оживяли, по-виждали и от зрящите и запели песни. Вървели по робската земя, преследвани от ромейски началници и гръцки попове, ала мили и драги на простите българи. Пеели им за царя, за българското царство и свободата. Връщали радостта на хората.

– Радостта се е върнала при тебе – рече той и се намери до нея, в нейното време и под нейния благ поглед.

– Къде беше?

– А?

– Къде беше през това време?

– Дето слепи даваха радост на зрящите... Те останали без деца.

Не каза нито кои са те, нито защо са без деца, ей така – трябвало е да останат без потомство. Тревога омрачи душата му; видя как просяците си отиват, певецът се обърна и в него той позна себе си.

Сетне отново го водеха към бесилото, тя го гледаше отстрани и не смееше нищо да направи. Разбра, че това е съвсем друг свят, само друга възможност, която дай Боже, можеше и да го отмине.

– Живите отиват при умрелите – каза Лика.

„Св. Св. Теодор Тирон и Теодор Стратилат“.
Икона от едноименната черква в Добърско (1614)

Иван Серфимов

Бугаршчица

Мнозина от ослепените Самуилови воители се събират в Битоля и създават певческа школа от странстващи гуслари. Те изпълняват видоизменени българските юнашки песни, които са наричани „бугаршчици“ и са разпространявани нашироко по целия Балкански полуостров чак до Далмация.

Пеят слепите, пеят слепите Самуилови воители.
Пеят и просят, пеят и просят насън като спомен.
Пеят и просят, пеят и просят, пеят и просят!...
Зрящите помнят,
зрящите знаят – черни монети в ръцете сияят.
Хлябът е черен, земята, тревата, солта и водата.
Черно е слънцето, черно брашното,
черни снегът и полята.
Скитат самички и клонки разгръщат,
опипват тревата,
протягат ръцете си слаби,
еднички напред в необята.
Дърпат им дрехите стари, късат трънаците.
Вятърът мята, вятърът яростно мята
късче по късче, парцал по парцал
на този народ от душата!

Пеят слепите, пеят слепите,
плачат и пеят, пеят и просят:
това е тревата,
това е земята,
пръстта и водата...

Самуил

Все още Самуил дори не подозира,
а те вървят в неправилни редици
и търсят със ръце и не достигат
ни българска земя, ни стрък тревица.
А пътят на слепците е напърно –
през неожгнатото, небрано, непосято.
О, във самата гръд на Самуила
ни слънце грее вече, нито кръв извира!

(1989)

Певците на Добърско

Ослепени воители на Самуил намираат приют в полите на Рила

Илия Пехливанов

От Матей Свето Евангелие

„Когато Иисус си отиваше
оттам тръгнаха подире Му
двама слепци и викаха:

– Помилуй ни, Иисусе,
сине Давидов!

А когато дойде в къщи
слепците се приближиха до
Него. И Иисус им рече:

– Вярвате ли, че мога
сторя това?

Те му казват:

– Да, Господи!

Тогава Той се допря до
очите им и рече:

– Нека ви бъде по вашата
вяра.

И очите им се отвориха...

Гл. 9, ст. 27-30

Високо над Разложката котловина, по някогашен път за Рилския манастир, се намира древното селище. То е записано в грамотата (хрисовул) на цар Иван Шишман, дадена на Рилската обител в 1378 г. като ГНИДОВРАДСКО. През първата половина XIX в. то вече се пише като Нидоврадско, Нидовърско, Недовърско, а днес се нарича просто Добърско.

През 1610 г. тук е изградена и осветена черквата „Св. Теодор Тирон и Теодор Стратилат“. Посвещението на двамата светци-воители и рядката стенопис „Христос изцелява слепец“ потвърждават легендарните сведения, че тук след битката при Беласица са били настанени ослепени бойци на цар Самуил.

След време като странстващи гъдулари те създават певческа школа. В началото на XX в. тя е проучвана от известния фолклорист и етнограф Антон П. Стоилов. Следи от нея има до средата на века.

Като пътуващи просяци заедно с децата си те са пеели и свирели по сватби, сборове и кръстопътища. Съчинявали кралимарковски песни и ги обменяли с подобни песни, научени при непрестанните им скитания по села и паланки. Последният гъдулар и певец от тая школа е някой си дядо Божил, който се подвизавал докъм 1910 година.

Певците са говорили на таен език.

Образци от Добърската школа са обнародвани в „Сборник от български народни песни“. Книжка I. Събрал : С. Ив. Б. Издават Ник. Ив. Съббов и Гаврил Семков. Обем на изданието 166 страници. Народна печатница Богдан Прошек. София, 1884 г.

Паметник на цар Самуил край Беласица (фрагмент).
Открит 1982 г. Скулптор Борис Гондов

Самуиловата крепост при с. Ключ е върху укрепено раннобългарско селище от IX-X в. Издигната е по времето на цар Самуил като част от отбранителната система на българската държава. Унищожена при похода на Василий II през 1014 г.

Юнашки песни за Кралевия Марко

I. Произхождението на Кралевия Марко; II. Кралевики Марко отнима взетата земя на Султан Мурат; III. Кралевики Марко избавя щерката на Султан Мурат да не стане сръбска кралица; IV. Кралевики Марко убива сръбин добър юнак и Вида Охридчанка; V. Кралевики Марко убива Гина звездалин; VI. Кралевики Марко убива богат и много юнак евреин; VII. Кралевики Марко убива дете Дукадинче; VIII. Кралевики Марко, Реля Шестокриля, Дойчин войвода и Милушъ опленяват Продукла крал; IX. Кралевики Марко убива Филип Маджарина, а Филипица зима робиня; X. Кралевики Марко се нахожда с брат си Андрашина; XI. Кралевики Марко се нахожда със сестра си Ангелина; XII. Кралевики Марко избавя три синджира робие; XIII. Кралевики Марко изгаря жена си Елена.

Целта при събирането и издаването на настоящите песни е била да се внесе в нашата литература нещичко от произведенията на народното творчество и да се пригответи малко вещество за бъдещите изследователи на необработения ни език.

Изворът, от който съм ги черпил, е неизтощим. За това служат самите думи на СЛЕПИЯ СТАРЕЦ Н. (Никола?) ОТ СЕЛОТО НИДОВРАЦКО, който ми ги е диктовал:

„Е, синко, моите песни ще се свършат с моите дни. Едва бих ги изпял, ако бих живял още толкова...“

В произношението на песните не е нищо изменено: писал съм ги тъй, както съм ги слушал под напевът на СЛЕПИЯ ГУСЛАР.

Из Сборник от български народни песни (1884).

ВАЛЕРИ ПЕТРОВ
(25 април 1920 – 27 август 2014)

Той доказа с многобройни стихове, пиеси, сценарии изящството на българското слово. Преведе Шекспир и Гьоте на родния ни език. Защити с дела родолюбието си и националната ни чест.

Достойно естѣ! Вечная память!

„За буквите – О писменехъ“

Отиде си от този свят един творец с неизчирпаема енергия. Чрез своите прекрасни творби, в които проповядваше високи хуманистични идеали, той се опитваше да осъществи своята мечта за по-добро общество.

Скърбим за загубата на този достоен човек, оставил ярка следа в нашия живот и култура.

От Академичната общност на УниБИТ

БЪЛГАРИЙО, КЪМ СВЕТЛИНА ЛЕТИ!

Измъкнала се от робия вчера,
изпращай град да вдига инженера
във някакъв Диарбекир немил,
където негов прадыдо е гнил,
защото не търпял окови турски,
певци все още с имена гяурски
да носят твоято име надалеч,
писатели да славят твоята реч
и радостта ти да лети в простора,
тъй както таз „Полегнала ѝ Тодора“,
излитнала от дворчето с чимшир,
се носи по света надлъж и шир
и кара разни графове и леди
така да си остават неми, бледи,
с отворени от смайване уста,
когато на момите песента
отдавна е затихнала в салона
и само разлюлени от поклона
на тънък кръст и на висока гръд
пендарите и нафтите звънтят!...

Из поемата „В меката есен“ (1962)

Знаци върху картата

САМУИЛОВИ ВИСОЧИНИ

Възвишение в източната част на Дунавската равнина между реките Бели Лом, Крапинец, Кулак, Крива река и река Провадийска.

САМУИЛ

Село в Разградски окръг. Седалище на община с 14 съставни селища. Стара железопътна гара, построена през 1864-1867 г. паметник на културата.

САМУИЛОВО

Село край Петрич. Близко до с. Ключ в Беласица.

САМУИЛОВО

Село в Сливенски окръг. Съставно селище на Сливенска община. Има 24 вековни дъба.

САМУИЛ

Измолен от Бога (евр.). Нов библейски речник.

Кръст от олтаря на
базиликата в Преспа

Консултанти:
Мария Бранкова
Георги Николов
Христо Богданов

Изданието има общокултурен
характер и авторите
следва да избягват
преки политически внушения
и коментари.

Авторите носят отговорност
за своите публикации.

Заглавията
и подзаглавията
са от редакцията.
Съкращаването на текст
се съгласува с авторите.

Приемат се за печат
материали до три стандартни
страници на електронен
носител, като илюстрациите
са отделни файлове,
по възможност на по-висока
резолюция (мин. 180 dpi).
Уголемяването на части
от текста е от редактора.

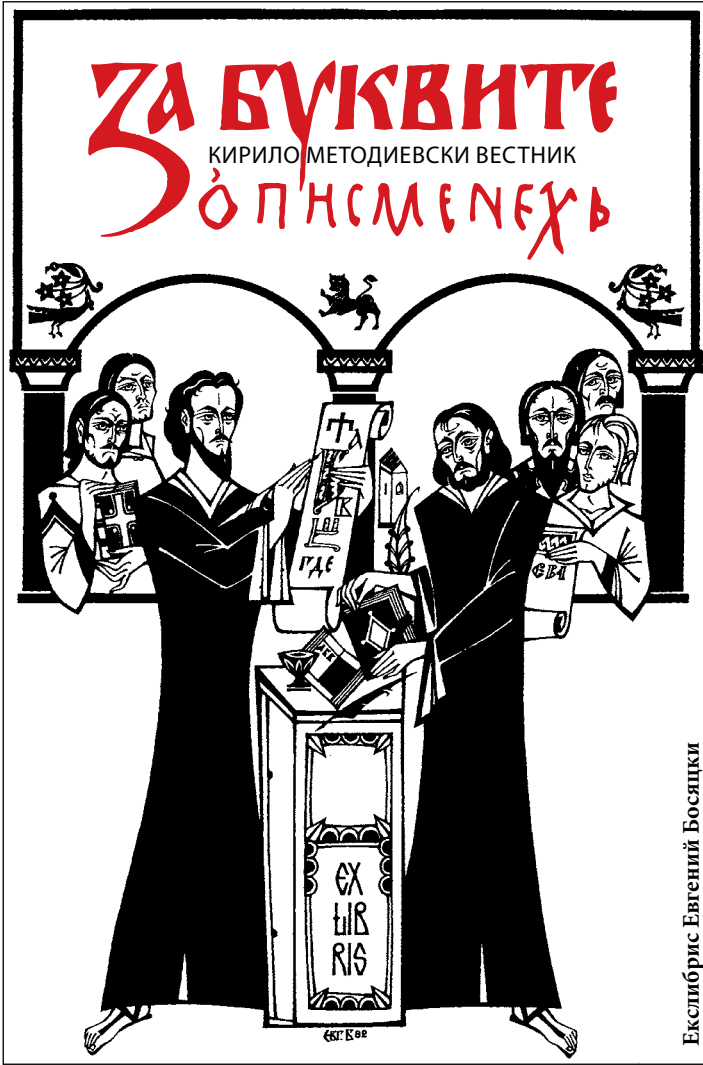
Благославяйте,
а не кълнете!
И поправяйте –
ще ви бъдем благодарни...

Броят е приключен
редакционно
на 14 септември 2014 г.
„Въздвижение на
Животворящия кръст
Господен“
(Кръстовден)

„Сляпо кога прогледа –
далеко вижда.“
Българска пословица

Автограф на
проф. Николаос Муцополос

До 22 септември 2014 г. сайта на „За буквите – О писменехъ“ – www.zabukvite.org са потвърдили 63 055 читатели от страната и чужбина

Екслибрис Евгений Босячки

ISSN 1312-3785
Излиза от 1979 година

Бр. 43 / октомври 2014 г.

Основател на изданието
ВЕСЕЛИН ЙОСИФОВ

МЕЖДУНАРОДЕН РЕДАКЦИОНЕН КОМИТЕТ

Председател
Проф. д.ик.н. СТОЯН ДЕНЧЕВ

Главен редактор
ИЛИЯ ПЕХЛИВАНОВ

Съредактори
ХРИСТО БУКОВСКИ, КАЛИН НИКОЛОВ

Коректор
СВЕТЛАНА СТОЕВА

Графично оформление, редактиране и илюстрации
КИРИЛ ИВАНОВ

ДЖУЗЕПЕ ДЕЛАГАТА, ЕМИЛИЕ БЛАХОВА, ВАЛЕНТИН БОБЕВСКИ,
ДРАГИША БОЙОВИЧ, ТОМАС БЪЛГЪР, ЕКХАРТ ВАЙЕР,
ТОДОР ВАРДЖИЕВ, ГЕОРГИ ВАСИЛЕВ, ВАСЯ ВЕЛИНОВА, РАДОСЛАВ ВЕЧЕРКА,
МАРЧЕЛО ГАРДЗАНИТИ, ДИМИТРИОС ГОНИС, ТОДОР ГРИГОРОВ-ТЕРЕС,
ЦВЕТАН ГРОЗДАНОВ, ВАСИЛ ГЮЗЕЛЕВ, ДЖОРДЖО ДЗИФЕР, АКСИНИЯ ДЖУРОВА,
БОЖИДАР ДИМИТРОВ, ИВАН ДОБРЕВ, АНТОН ДОНЧЕВ,
НЕВЯНА ДОНЧЕВА-ПАНАЙОТОВА, НАДЕЖДА ДРАГОВА, АНТОНИЯ ДУЕНДЕ,
РУМЯНА ЗЛАТАНОВА, ДИМИТЪР ИВАНОВ, ИЛИЯ ИЛИЕВ, ТАТЯНА ИЛИЕВА,
МАРИЯ ЙОВЧЕВА, БИСЕРА ЙОСИФОВА, ИГОР КАЛИГАНОВ, КАЛИНА КАНЕВА,
ДАРИНА КАРАДЖОВА, КИРИЛ КАРТАЛОВ, ДИМИТЪР КЕНАНОВ, ИВАН КОЛЕВ,
РУМЯНА КОНЕВА, ЛЮБОМИР ЛЕВЧЕВ, МЕРСИЯ МАКДЕРМОТ, РОЛАНД МАРТИ,
ПРЕДРАГ МАТЕИЧ, ФЛОРИАН МЕСНЕР, ХАЙНЦ МИКЛАС, АНИСАВА МИЛТЕНОВА,
ГЕОРГИ МИНЧЕВ, АЛЕКСАНДЪР НАУМОВ, СВЕТЛИНА НИКОЛОВА,
ТАТЯНА НИКОЛОВА-ХЮСТЪН, КОНСТАНТИНОС НИХОРИТИС,
ЕЛЕНА ПАВЛОВСКА, ВЕСЕЛИН ПАНАЙОТОВ, СПАРТАК ПАСКАЛЕВСКИ,
ДОНКА ПЕТКАНОВА, ДМИТРИЙ ПОЛИВЯННИЙ, ГЕОРГИ ПОПОВ,
МАРИЯ ПОПОВА, ЦВЕТИ РАДЕВА, ВАЛЕНТИН РАСПУТИН, ЮРИЙ РОСТОВЦЕВ,
РАЛИЦА РУСЕВА, НАДЕЖДА САВОВА, ОЛГА САПОЖНИКОВА, ДЖУН-ИЧИ САТО,
МАРИЯ СПАСОВА, ЙОАНИС ТАРНАНИДИС, ТАТЯНА СЛАВОВА, МАРИНА
СМОЛЯНИНОВА, КРАСИМИР СТАНЧЕВ, РУМЕН СТОЯНОВ,
ХРИСТО ТЕМЕЛСКИ, МАРИЯ ТИХОВА, ФРАНСИС ТОМСЪН, ГЕРГИНА ТОНЧЕВА,
ПЕТКО ТОТЕВ, АННА-МАРИЯ ТОТОМАНОВА, ХРИСТО ТРЕНДАФИЛОВ,
АНАТОЛИЙ ТУРИЛОВ, ВАСИЛКА ТЪПКОВА-ЗАИМОВА, ХИЛДЕ ФАЙ, УИЛЯМ ФЕДЕР,
КРИСТИАН ХАНИК, ПЕТЕР ШРАЙНЕР

Съдейници
Антоанета Сърневска, Таня Асенова, Пепа Манастирска, Здравка Никовска,
Петя Петрова, Кристина Босакова, Траяна Велкова, Николай карагъзов,
Пенка Момчилова, Борислав Николов, Росица Николова, Олег Попов,
Виолета Станиславова, Алисиен Пацев, Соня Стоянова, Методи Съботинов,
Савина Цонева, Светла Шапкалова, Наско Якимов

ИЗДАТЕЛСТВО „ЗА БУКВИТЕ – О ПИСМЕНЕХЪ“
www.unibit.bg • www.zabukvite.org

Директор
Доц. д-р БОНКА ХИНКОВА

Научен секретар
ЕВГЕНИЯ ВАСИЛЕВА

София, 1784, бул. „Цариградско шосе“ № 119
e-mail: info@zabukvite.org

Печатница
ДЕМАКС
Директор Марин Несторов

† САМУИЛ †
ВЕРЕН ЦАР
И САМОДЪРЖЕЦ
НА ВСИЧКИ БЪЛГАРИКаменен надпис от с. Самуилово край Петрич.
Открит през 2004 г.Страница от фототипното издание „Хроника на Константин Манасий“, Атина (2007).
Добавка на среднобългарския превод на Манасиевата хроника (1344-45) за смъртта на цар Самуил

„Този цар Василий разби българския цар Самуил на два пъти и завладя Бдин, Плиска, там му бе дал цар Самуил да владее, защото българите царуваха от Охрид до Драч и по-натам.

Този Василий нанесе безчислени поражения на българите. Като разби цар Самуил, той остави на стоте негови войника одного с едно око да ги води и ги отпрати при Самуил.

Когато Самуил ги видя, той умря от душевна мъка.

От този Василия българското царство бе под гръцка власт дори и до Асеня Първи, царя на българите...”

Константин Манасий е виден византийски поет и църковен деятел. Живял е през XII в. – смята се, че е завършил живота си през 1187 г. Създава „Световна хроника, започваща от Сътворението на света и достигаща до господин Никифор Вотаниат“. Преведена е на среднобългарски език с исторически добавки между 1335 г. и 1348 г.

МИСЪЛЪ

ЦАРЬ САМУИЛЪ

БАЛАДА

отъ

П. П. Славейковъ.

„Миръ, Миръ!“ едногласно военний гласътъ.
Отъ грозната вѣсть унесѣсень,
Тазъ вечеръ рѣши... Отстрана Самуилъ,
Надъ ниската маса надѣсень,
Оборилъ бѣ горда глава на гърди
Въ невесели мисли унесень.

Прѣдъ неговиъ погледъ съ съзаа замѣленъ
Безкрайно поле се разстѣла
Покрито съ съ трупе... Свѣрѣна е рать
Тамъ кърва косидба косила...
А живитѣ сѣсѣтъ оружѣе и въ пѣти
Отплатъ на робско чернило...

Но ето промѣна се лѣстникъ зачѣна
Прѣдъ входѣтъ на шатра червени
И глухо продума той, съ низъкъ поклонъ
Обърнать къмъ царя смутенъ:
„О, царю честитъ, заварѣтъ се вси
Въ Бѣлавинскѣ бой заплѣнени!“

И сѣсна се въ мисли унесенъ царъ,
Прѣтрѣнаха вси воеводи, —
А той продължи: „Но имрацѣтъ едѣтъ
Сѣсѣти и сѣсѣти вѣрѣти, —
На ето-дущѣ е само останень отъ тѣхъ
Едина единѣкъ да ги води.“

И думи на думитѣ грозни въ отѣтъ
Се царю въ сърдце отговарѣ:
„Надѣлъ! посрѣдѣ ти... или смѣлѣтъ
Се смѣлѣтъ въ душѣта ти пѣтъ?“...
Той стана, възвѣде на близки хълмъ;
Слѣдъ него вѣсѣти вѣсѣти.

Въ полето широко далечъ и далечъ
Простѣраха се вѣрѣти
Безкрайни, — словѣна едина вѣрѣтъ другъ
Вѣрѣтъ далечѣ вѣрѣти, —
И въ царѣ сърдце се оня глухий стѣтъ
На хилѣти сѣсѣти вѣрѣти.

Могущи царъ приближѣтъ като сѣсѣтъ,
И съ прѣтъ къмъ границѣта вѣсѣтъ
Посѣти съ закана и подѣсѣтъ вѣрѣти
И вѣсѣтъ невинѣта понѣсѣтъ, —
Но въ мѣтъ задалѣтъ полѣтъ на страна
И вѣсѣтъ вѣсѣтъ се вѣсѣтъ...

Прѣсѣтъ се вѣсѣти зачѣна —
Но царѣтъ лѣтъ вѣсѣтъ лѣсѣтъ.
Но хладѣ жу устѣти черѣна струа
Кръвъ топлѣ се изѣсѣтъ струѣтъ...
А грозѣти вѣсѣти стѣтъ издалѣтъ
Катъ вѣсѣтъ надѣсѣтъ ехѣтъ.